

AKTIVOIMAANTUNEET JA AKTIVOIMATTOMAT

**Vuoden 2018 julkinen keskustelu aktiivimallista Helsingin Sanomien
mielipidekirjoituksissa**

**Joose Turpeinen
Pro gradu -tutkielma
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2020**

TIIVISTELMÄ

Aktivoimaantuneet ja aktivoimattomat – Vuoden 2018 julkinen keskustelu aktiivimallista Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa

Joose Turpeinen
Sosiologia
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden- ja filosofian laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Pertti Jokivuori
Syksy 2020
Pituus: 69 sivua

Tutkielmassa tarkasteltiin julkista keskustelua aktiivimallista sen käyttöönottovuoden 2018 ajalta. Aineistona käytettiin Helsingin Sanomista löytyviä mielipidekirjoituksia ja niistä löytyviä julkisia kannanottoja, eli vaateita. Teoreettisena apuna hyödynnettiin Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n oikeuttamisteoriaa ja varsinaisena metodina kontekstin mukaan painotettua julkisen oikeuttamisen analyysia.

Tutkielmassa kysyttiin mitä oikeuttamisen maailmoja keskustelu ja aktiivimallia puolustaneiksi sekä vastustaneiksi katsotuissa kirjoituksissa esiintyneet vaateet hyödynsivät sekä mitkä olivat niistä suosituimpia. Lisäksi tutkittiin oikeuttamisen maailmojen ja niihin vetoamisen tapojen sisällöllisiä eroja. Keskustelussa hyödynnettiin eniten teollisuuden ja kansalaisuuden maailmoja, jotka ovat myös aiempien tutkimusten mukaan erilaisissakin konteksteissa suosittuja. Niiden lisäksi myös kodin maailma painottui kun taas muihin oikeutusmaailmoihin vetoaminen jäi vähäiseksi.

Aktiivimallia vastustaneissa vaateissa nähtiin usein toimivien mallien ja yhteiskunnallisen suunnittelun sekä ihmisarvon kunnioituksen ja tasa-arvon toteutumisen edellyttävän toisiaan. Mallin tuoma tuloleikkuri ja sen vaikutukset kirjoittajien arkeen eivät kuitenkaan juuri nousseet esille. Aktiivimallia puolustaneet vaateet olivat sanomaltaan hajanaisempia, mutta niitä yhdisti kodin maailman korostaminen velvollisuuksien ja luonteenlaadun kautta.

Tutkielmassa keskustelu havaittiin aktiivimallin ympärille latautuneesta energiasta huolimatta sovinnaiseksi. Siinä vaikutti olevan kyse paljolti pidemmän ajanjakson kehityskuluista. Eriävine käsityksineenkin niin vastustaneet kuin puolustaneet kirjoitukset jakoivat samat oikeuttamisen maailmat.

Avainsanat: aktiivimalli, julkinen keskustelu, mielipidekirjoitus, oikeuttamisteoria, julkisen oikeuttamisen analyysi

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Aktiivimalli	2
1.2 Aktivointi	4
1.2.1 Aktivoinnin ja työvoimapolitiikan kehitys Suomessa	5
1.3 Työ ja työttömyys	7
1.3.1 Työttömyyden kokemus ja kulttuuriset merkitykset Suomessa	9
2 TEORIA, METODI JA LÄHESTYMISTAPA.....	12
2.1 Julkisen oikeuttamisen teoria	12
2.1.1 Oikeuttamisen maailmat	14
2.2 Julkisen oikeuttamisen analyysi	20
2.2.1 Julkisen oikeuttamisen analyysi tutkimuksessa	22
2.3 Lähestymistapa	23
2.3.1 Tutkimusfilosofiasta	24
2.3.2 Tutkimusetiikasta	25
3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTO.....	27
3.1 Tutkimuskysymykset	27
3.2 Aineisto	27
3.2.1 Helsingin Sanomat, mielipidepalsta ja julkinen keskustelu	29
4 TULOKSET	31
4.1 Analyysin rakentaminen	31
4.1.1 Tulkinnasta	34
4.2 Oikeutusmaailmojen ilmentyminen	35
4.2.1 Teollisuuden maailman oikeutukset	38
4.2.2 Kansalaisuuden maailman oikeutukset	41
4.2.3 Kodin maailman oikeutukset	44
4.2.4 Muut oikeutukset	46
4.3 Aktiivimalliin vastustaminen ja puolustaminen	48
4.3.1 Aktiivimallia vastustaneet vaateet	48
4.3.2 Aktiivimallia puolustaneet vaateet	51
4.3.3 Muut huomiot	53

5 PÄÄTÄNTÄ.....	55
LÄHTEET.....	58

1 JOHDANTO

Tutkielman laatimisen alkutaipaleella vuonna 2018 oli Juha Sipilän hallituksen aktiivimalli otettu vastikään käyttöön aktiivisen työvoimapolitiikan uudistuksena. Nyt vuoden 2020 loppupuoliskolla on eduskunta jo hylännyt miltei 150 000 ääntä keränneen kansalaisaloitteen mallin kumoamisesta, aktiivimallin lupailtu kakkosvaihe hyllytetty työ- ja elinkeinoministeriön kokoaman kolmikantaisen työryhmän johdosta ja itse alkuperäinen mallikin ollut jo miltei vuoden poissa käytöstä. Näiden päätösten väliin on mahtunut liuta keskusteluja, väittelyjä, ankaraa kritiikkiä, puolustusta, täsmennyksiä sekä polemiikkia.

Aktiivista työvoimapolitiikkaa on harjoitettu jo pitkään, eikä aktiivimallissa ollut sinänsä kyse mitenkään radikaalin uudesta asiasta. Siihen nähden malliin tunnuttiin reagoivan jopa poikkeuksellisen voimakkaasti. Onko siis mahdollista, että kysymyksessä oli pelkkää yksittäistä aktiivimallia suurempi asia - vuosikausia jatkuneet kehityskulut työttömyyden ja työttömien tilanteessa ja sen kokemisessa? Oliko aktiivimallin aiheuttama vastustus jonkinlainen tiivistymä ja saavutettu kiehumispiste pitkään jatkuneelle työttömyystilanteelle ja sen poliittiselle hoidolle? Mitkä olivat keskustelun taustalla lymyilleet kulttuuriset vaikuttimet ja vallitsevat arvopohjat? Entä kuinka henkilökohtaisesti koettu ilmiö asetettiin debatoinnissa laajempaan yhteiskunnalliseen perspektiiviin ja yhteiskunnallisesti jaetun yhteisen hyvän kontekstiin?

Tutkielman tarkoituksena oli hahmottaa tarkemmin mallista käytyä keskustelua tai ainakin valaista enemmän sen erästä jo näkyvää osaa. Tämä mahdollistaa osaltaan käydyin keskustelun peilaamisen tulevaisuuden kehityskulkujen kanssa. Aktiivimalli on jo mennyttä, mutta mallin tuoma hyöty tai sen hyödyttömyys näyttää olevan edelleen vaikea selvittää. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen ja Turun yliopiston toteuttama raportointi totesi mallin vaikuttaneen jonkin verran työllisyyspalveluihin osallistumiseen, mutta myönsi työllisyyden pitkäaikaisten vaikutusten arvioimisen olevan olosuhteiden johdosta hankalaa (Kyyrä, Naumanen, Pesola, Uusitalo & Ylikännö 2019, 47, 80-81). Tällä hetkellä Sanna Marinin uusi hallitus valmistele *yksilöllisen työnhaun malliaan*, joka pehmeämmästä otteestaan huolimatta jatkaa aktiivimallin ja aktivoinnin perinnettä

velvoittamalla työnhakuun ja raportointiin rangaistuksen uhalla. Media kirjoittaakin siitä jo tapojensa mukaisesti uutena aktiivimallina.

Tutkielmassa pyrittiin Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n oikeutusteoriaa ja suomalaislähtöistä julkisen oikeuttamisen analyysia hyödyntäen selvittämään aktiivimallista käyty julkinen keskustelu Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksissa. Tarkoituksena oli hahmottaa keskustelun muotoja ja rajoja etenkin eriäviin tai jaettuihin arvopohjiin sekä yhteiseen hyvään kohdistuvien vetoamisten kautta. Yrityksenä oli myös löytää keskustelun vaateista oikeutusteorallisia nyansseja ja ymmärtää mitä sekä mallia vastustanut että puolustanut puoli tahtoi yhteiskunnan ja jaettujen arvojen kontekstissa sanoa.

Tutkielmaraportissa käsiteltiin ensin käytetty teoria, käsitteet ja metodi, jonka jälkeen sekä tutkimuskysymykset että aineisto esiteltiin yksityiskohtaisemmin. Lopuksi analyysin tulokset tuotiin esille, vedettiin yhteen ja pyrittiin nostamaan yleisemmälle tieteelliselle ja yhteiskunnalliselle tasolle. Aivan aluksi eräänlaisena jatkumona johdannolle tarkasteltiin kuitenkin itse mallia, siihen liittyvää poliittista historiaa ja työttömyyttä erityisesti tästä tehdyn ja tutkielmaa leikanneen suomalaisen tutkimuksen kautta.

1.1 Aktiivimalli

Juha Sipilän hallituksen johdolla otettiin siis käyttöön vuodenvaihteesta 2018 aktiivimalliksi kutsuttu lakiuudistus. Malli oli osa Sipilän hallituksen niin sanottua kymppilistaa, joka käsitti kymmenen työllisyyttä vahvistamaan pyrkinyttä toimenpidettä (Aktiivimalli on osa hallituksen kymppilistaa 2018). Aktiivimalli perustui työttömän työnhakijan aktiiviedellytykseen, joka 65 työttömyysetuuden maksupäivän tarkastelujakson aikana täytyttyään mahdollisesti etuuden täysimääräisyyden myös jaksoa seuraavina 65 maksupäivinä. Työttömyysetuus pieneni seuraavan tarkastelujakson ajaksi 4,65 prosenttia jos edellytys ei täytynyt. Leikkaus vastasi noin yhtä korvauksetonta työttömyyspäivää. (Työttömän aktiivisuutta seurataan 2017).

Mallin ideana oli siis vaatia työnhakijalta tietynlaista aktiivisuutta ja toimenpiteitä turvan saamiseksi. Aktiivisuusedellytykseksi luettiin 18 tuntia TES:n mukaista palkkatyötä, yritystuloa vähintään 241 euron edestä tai viiden päivän osallistuminen TE-toimiston työllistymistä edistäviin palveluihin, joihin kuuluivat muun muassa omaehtoinen opiskelu, työkokeilu ja työvoimakoulutus. Varsinaisen seurannan mallin vaatimuksille toteutti KELA. Aktiivimallin piirin eivät kuuluneet kaikki työnhakijat, sillä esimerkiksi työkyvyttömän etuutta saavat tai omaishoitajat jäivät sen ulkopuolelle. (Työttömän aktiivisuutta seurataan 2017).

Työvoimapolitiittisen hankkeen innoittajana toimi ns. joustoturvaa edustava tanskalainen työllistämisen- ja tukimalli. Joustoturvamallin, eli *flexicuren* ytimessä on uudenlainen suhtautuminen aktiiviseen työllistämiseen, työmarkkinoiden joustavuuteen sekä työttömyysturvaan ja poliittis-taloudellisena strategiana se on noteerattu koko EU:n tasolla (Flexicurity 2018). Joustoturvaa on kritisoitu sen epävarmuutta lisäävien piirteiden vuoksi, mutta tutkimus on paljastanut viitteitä myös hyvinvointia kasvattavista mahdollisuuksista jos häilyvyyden luomaa ahdistusta paikataan yleisesti hyvällä luottamuksella työmarkkinoiden tarjoamiin mahdollisuuksiin ja toimivilla aktiivisen työllistymispolitiikan politiikoilla (Vulkan, Saloniemi, Svalund & Väisänen 2015).

Aktiivimalli kirvoitti kansassa ja asiantuntijoissa paljon vastustusta, mutta sai taakseen myös puolustavia äänenpainoja. Kritiikkiä aiheutti muun muassa mallin epäselvät linjaukset ja vaatimukset työnhakijoita kohtaan, joita tarkennettiin vielä kuukausia mallin voimaantumisen jälkeen. Aktiivimallin voidaan kuitenkin sanoa virkistäneen työttömyyskeskustelua ja kenties poliittista keskustelua sekä toimeliaisuutta ylipäättään. Aktiivimallin perumiseksi perustettiin kansalaisaloite, joka keräsi runsaasti allekirjoituksia. Eduskunta kuitenkin hylkäsi aloitteen. Aktiivimallille suunniteltiin myös jatko-osaa, jonka painopisteiden ajateltiin olevan työnhakijan omatoimisessa työnhaussa, hakemusten vähimmäismäärässä ja verkkopalvelujen kautta tapahtuvassa tasaisessa raportoinnissa. Tämä ns. aktiivimalli kakkonen jäi kuitenkin toteuttamatta.

1.2 Aktivointi

Aktivointi voidaan yleisesti nähdä monenlaisten ideoiden ja aatteiden sekoituksena, joita sovelletaan valtioista, kulttuurista ja yhteiskunnasta riippuen erilaisilla tavoilla. Se on kuitenkin mahdollista määritellä tavoitteiksi ja toimenpiteiksi joilla pyritään luomaan työmarkkinoiden osapuolille kannustimia ja työnhakijoille niin kykyjä työllistymiseen kuin myös velvoitteita ja vastuuta. Tärkeä ajankohta aktivoinnin voimistumisessa yhteiskunnallisena diskurssina ajoittuu 1970-1980-lukujen taloudellisten ja poliittisten muutosten tienoille, jolloin keynesilaiseksi kutsuttu talouspolitiikka oli ajautunut ylitsepääsemättömiin vaikeuksiin ja talouskasvun uusia näkymiä alettiin etsiä tarjonnan, innovaatioiden ja yksilön lähtökohdista. Tämä johti yhä jatkuvaan prosessiin, jossa itse hyvinvointivaltio perusteineen on muutoksen ja arvioinnin kohteena. (Julkunen 2013, 26, 39; Serrano Pascual 2007, 11).

Aktivointi ja aktivointipolitiikan nousu ovat siis kytkeytyneenä laajoihin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Amparo Serrano Pascual (2007) katsoo myös kyseessä olevan enemmän kuin vain työpoliittinen päivitys. Aktivoinnin ydinkohtia hän listaa kolme kappaletta. Ensinnäkin kyse on *yksilöitymisestä*, jossa työmarkkinoiden ja yhteiskunnallisen tilanteen muuttamisen sijaan huomio käännetään yksilön vastuullistamiseen ja tämän käytöksen muokkaamiseen. Toiseksi aktivointiparadigma painottaa *työllisyyttä*, mikä saa kansalaisuuden poliittiset ja sosiaaliset ulottuvuudet himmenemään työn ja markkinoiden vaatimusten edessä. Viimeinen olennainen piirre on *sopimuksellisuus*, joka tarkoittaa niin sopimuksen metaforisen voiman kasvua kuin ”moraalisen sopimuksen” alleviivaamista kansalaisuuden määritelmän yhteydessä. (Serrano Pascual 2007, 14-17; kts. myös Van Aerschot 2011, 5-7).

Paul Van Aerschot (2011) jakaa tämän käsityksen moraalisen sopimuksen keskeisyydestä ja alleviivaa aktivointipolitiikan harjoittavan jopa suoranaista moralisoivaa jakoa ansaitsevien ja ansaitsemattomien välille. Aktivointipoliittisia muutoksia ei voida tuoda julki tyhjistä, joten ne on perusteltava ja oikeutettava. Yksi tällainen oikeutustapa on vaatia kansalaisilta velvollisuuksia perusoikeuksien rinnalle, eli asettaa heidät eräänlaiseen sopimukselliseen suhteeseen yhteiskunnan kanssa. Tämä perustelu on kuitenkin pulmallinen velvollisuuksien tarkan määrittämisen sekä perus- ja ihmisoikeuksien kanssa

esiintyvien ristiriitojen vuoksi. Aktivointi voi esimerkiksi synnyttää epätasa-arvoa työllisyyden parissa työskentelevien henkilöiden kannusteiden vuoksi - aktivointia ja resursseja on houkuttelevaa tarjota työllistymisen ja aktivoitumisen kannalta suotuisille ryhmille. Lisäksi sopimuksellinen suhde ei välttämättä ole aidosti vastavuoroinen viranomaisten ja aktivoitavien kesken. (Van Aerschot 2011, 19-21, 38, 44, 48-49, 61, 152).

1.2.1 Aktivoinnin ja työvoimapolitiikan kehitys Suomessa

Aktivointi ja aktiivisten toimenpiteiden vaatiminen työnhakijoilta ovat kuuluneet suomalaiseen työvoimapolitiikkaan ennen aktiivimalliakin. Aktiivimalli asettuikin ehkä pikemminkin erääksi vaiheeksi tietyssä jatkumossa kuin varsinaisesti radikaaliksi linjaukseksi. Jotta mallia voitaisiin paremmin ymmärtää, on siis syytä katsoa myös viime vuosituhaten puolelle ulottuviin muutoksiin ja kehityskulkuihin.

Suomalaisella työttömyydellä on oma pitkä historiansa, mutta työvoimapolitiikan ”sosialistiseksi” sanotun luonteen (jossa valtion työllistämisvelvollisuuden kautta jokaiselle taattiin oikeus työhön) muutosta 1990-luvun alun laman myötä voidaan varmasti pitää yhtenä sen tärkeimmistä tapahtumista. Talousvaikeudet muuttivat näinä aikoina yleistä asenneilmapiiriä ja suhtautumista työttömiin. Muutos toi työttömyydessä menetettyjen ansioiden näkökulman tilalle enemmän markkinalähtöisiksi luonnehdittavien politiikkojen ja toimenpiteiden sarjan, joiden keskeisinä piirteinä ovat olleet tehostettu kannustus ja aktivointi työnhakuun, niin käytännön kuin retoriikan tasolla toimiva vastikeellisuuden korostaminen sekä työnhakijan oikeuksien ja velvollisuuksien täsmällisempi määrittely. Linjaukset ja toimenpiteet ovat sisältäneet mm. työttömyysturvan työssäoloehdon kiristämisen, työmarkkinatuen siirtyminen ns. passiivisesta aktivoivaan muotoon ja erinäisiä hallinnollisia muutoksia. (Aho & Arnkil 2008, 50, 71-72; Julkunen 2013, 34).

Jo vuoden 1994 lakimuutos työttömyysturvan jakamiseksi niin ansioperustaiseen etuuteen kuin tarvehankintaiseen työmarkkinatukeen korosti työnhakijan omaa aktiivisuutta. Van Aerschot (2011, 31) näkee työmarkkinatuen käyttöönotossa koko suomalaisen aktivoinnin varsinaisen alkupisteen ja työeetoksen muutoksen perinteisestä moderniin. Sitä

seuranneilla vuosien 1996 ja 1997 aktivointiuudistuksilla rajoitettiin nuorien (alle 20- ja lopulta alle 25-vuotiaiden) työmarkkinatukea. Uudistukset eväsivät ammatillisesti kouluttamattomilta ja työvoimapolitiittisista toimenpiteistä sekä ohjauksesta kieltäytyneiltä nuorilta pääsyn kyseisen tuen piiriin. Tukioikeuden palautus tuli vaatimaan usean kuukauden aktiivisuutta esimerkiksi koulutuksen tai työssäoloehtoon luettavan työn parissa. Muita 1990-luvulla ilmaantuneita uudistuksia olivat mm. työvoimapalvelujen uudistaminen yksilöllisillä työsuunnitelmillä ja yhdistelmätuki vuonna 1998 sekä toimeentulotuen sanktiointi korkeimmillaan 20 prosentin leikkauksella vuonna 1996. (Hämäläinen 2005, 135-137, 147; Julkunen 2013, 37; Van Aerschot 2011, 32-33).

2000-luvun alussa seurasi työvoimapolitiikan uudistamisen toinen aalto ja uusien toimenpiteiden sarja, jotka pitivät sisällään mm. työvoiman palvelukeskukset (Julkunen 2013, 37). Eräällä tavalla aktivointivaiheen tulemisen viimeisteli laki kuntouttavasta työtoiminnasta vuodelle 2002, jossa viranomaiset veloitettiin laatimaan työnhakijoille yksilöllisiä aktivointisuunnitelmia sekä osoittamaan heille kuntouttavaa ja aktivoivaa työtoimintaa tarvittaessa. Tarveharkintaiset etuudet olivat vuosikymmenen loppuun mennessä syrjäyttäneet merkitykseltään ansioihin kytketyt tuen muodot, kaventaen yleisesti ottaen työttömän leipää (Loretzen, Angelin, Dahl, Kauppinen, Moisio & Salonen 2014, 45; Van Aerschot 2011, 33-34; kts. myös Kortteinen & Tuomikoski 1998, 106-107).

Uusi vuosituhat toi mukanaan reformeja esimerkiksi valtion ja kuntien uuden yhteistyön sekä Ruotsista mallia ottaneen, työnhakijoiden ominaisuuksien mukaan tapahtuvan työvoimatoimenpiteiden kaksinaistamisen kautta. Nämä eivät kuitenkaan ole onnistuneet poistamaan laman aikana syntynyttä uutta rakennetyöttömyyttä. Uudistusten vaikutukset ovat olleet vähintäänkin vaikeasti luettavissa ja niiden on jopa pelätty omaavan syrjäyttäviä, työnhaun ulkopuolelle sysääviä vaikutuksia. Osa niistä on joskus tulkittu myös julkisen sektorin säästötoimenpiteiksi. (Aho & Arnkil 2008, 60-61; Hämäläinen 2005, 147-150; Lorentzen ym. 2014, 45).

Aktivointipolitiikassa on osaltaan ollut kyse oletuksista ja ajatuksista jotka liittyvät etuuksista nauttimisen kielteisinä nähtyihin vaikutuksiin. Ilkka Virjo, Simo Aho & Hannu Koponen (2006) ovat tutkineet työministeriön toimeksiannosta työttömyysturvan

aiheuttamaa passivointia. Laajaa rekisteriaineistoa hyödyntävä tutkimus löysi siitä evidenssiä, mutta vaikutuksen merkitys näyttäisi olevan kuitenkin hyvin pieni. Lisäksi tutkijat toteavat ilmiön monimutkaisuuden tekevän työttömyysturvajärjestelmän näennäisesti passivoivien elementtien suorien ja epäsuorien vaikutusten arvioinnista hyvin vaikeaa ellei mahdotonta ja painottavat siten myös arvojen merkitystä kun valitaan syrjäytymisen ehkäisemisen ja työttömyyteen liittyvien negatiivisten kannustinvaikutusten kitkemisen välillä. Riippuvuuskulttuurina tunnetun asiantilan julistaminen voikin olla hätiköityä, sillä työttömyyden käynnistyttyä työhaku ja aktiivisuus tuntuvat pysyvän korkealla tasolla pitkään - ahdistavana ja painostavana koettu työvoimapolitiikka voi kuitenkin muuttaa tämän työttömyyden pitkäaikaistuessa. (Virjo, Aho & Koponen 2006, 75-78; Kortteinen & Tuomikoski 1998, 149-150, 179-180).

Onko suurissa reformeissa ollut kysymys siis sosiaalipolitiikasta jolla pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja parantamaan kokonaisvaltaista työelämävalmiutta vai pikemminkin työyhteiskunnan moralisoivasta ja tuomitsevasta eetoksesta? (Aho & Arnkil 2008, 73-74). Aktivointi on joka tapauksessa syvälle aikaamme sidoksissa olevaa politiikkaa, joka näyttää muodon ja painotusten vaihtelusta huolimatta tulleen jäädäkseen. Suomalaisen aktivointipolitiikan viimeaikaiseen kehitykseen voidaan lukea esimerkiksi kaikkien työikäisten osallistaminen, toiminnan yleinen tehostaminen ja työkyvyn ylläpitäminen sekä huolto. (Karjalainen 2013, 220-222). Aktivointipolitiikka näyttää kuitenkin olevan ristiriidassa samalla tapahtuvien julkisten resurssien vähentämisen ja kululeikkausten tendenssien kanssa. Aktivoinnin tehokkuus ja toimivuus tuntuvat edellyttävän työvoimahenkilöstöltä korkeaa osaamista, resursseja sekä kykyä hahmottaa ja auttaa työnhakijaa hyvin yksilöllisesti. Lainsäädännön selkeydestä on pidettävä kiinni: yksilön oikeuksille pohjaava demokraattinen valtiomalli ja arvot eivät saa joutua uhratuksi aktivointi-ihanteiden edessä (Aerschot 2011, 150-151; Sihto 2013, 201, 203-204).

1.3 Työ ja työttömyys

Aktivoinnin lisäksi työtä ja työttömyyttä on tutkittu tietysti myös yleisemmin. Koska tutkielman käsittelemä keskustelu on kytköksissä aktivointia ja aktiivimallia laajempiin työttömyyskysymyksiin lienee syytä tarkastella käsitteitä ja tutkielman kannalta relevanttia tutkimusta hieman tässäkin yhteydessä. Käsitteily jää toki hyvin pintapuoliseksi.

Työ ja työttömyys ovat sanoja, jotka tunnettavuudestaan huolimatta ovat hyvin monimerkityksellisiä. Työllä tarkoitetaan usein palkkatyötä, mutta yksityiselämän laajentuminen on tuonut sille myös sisällön käyttöarvojen luojana tai välttämättömänä vaivannäkönä (Aho 2988, 17, 19, 22). Koti- ja hoitotyö jäävät kuitenkin usein varsinaisen työn sfäärin ulkopuolelle. Työttömyys määritellään usein taas tautologisesti työn puutteeksi, ainakin sen määrällisen mittaamisen yhteydessä (kts. Tossavainen 2005, 22-23).

Työttömyys on nykyajassamme vahvasti problematisoitu jatkuvan poliittis-taloudellisen keskustelun aihe. Se onkin ollut teollistuneen yhteiskunnan ongelmakohta sen alkutaipaleelta lähtien, mutta saavutti vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla nykyisen muotoilunsa palkkatyöyhteiskunnan kiihdyttäessä instituutionaalista kehitystään. Ne vaihtoehdot mitä kansa kykeni hyödyntämään vetäytyessään työttömyyden ja vapaiden työmarkkinoiden parista perinteisimmän työn ja toimeentulon muotojen piiriin eivät enää mahdollistuneet samalla tavoin modernimmassa maailmassa. (Aho 1988, 62-64). Nykyään työttömyys on tietyllä tapaa normalisoitu tila, josta kertoo esimerkiksi täystyöllisyystavoitteen häviäminen poliittisesta kielenkäytöstä.

Työttömyyttä voidaan kuitenkin ajatella myös muilla tavoin kuin vain viheliäisenä vitsauksena, sillä esimerkiksi kansantaloudellisesti ajateltuna pientä työttömyyttä on mahdollista pitää jopa suotavana palkkakilpailun hallitsemiseksi. Työttömät on mahdollista pistää myös esimerkiksi ajankohtaisesta ympäristö- ja degrowth-keskustelusta katsoen erilaiseen viitekehykseen ja kasvu- sekä kulutuskeskeisyyden ulkopuolelle (Karjalainen 2013, 218-220). Gottfried Schweiger (2014) on Axel Honnethin tunnustamisen teoriaa hyödyntäen tarkastellut yleisiä argumentteja työttömyyden olemassaololle ja toteaa ettei se ole sen enempää ansaittua kuin meritokraattista periaatetta tai sosiaalista arvonantoakaan kohtaava ongelma. Työttömyys esitetään kuitenkin monesti räjähdysalttiina tilanteena, joka

luo uhkakuvia tulevaisuuteen. Esimerkiksi Jeremy Rifkinin (1997) kiistellyn teesin mukaan kehittyvä teknologia luo tilanteen missä uusia työpaikkoja ei yksinkertaisesti enää synny täyttämään vanhojen, syrjäytettyjen ja tuottavuudeltaan riittämättömien työn muotojen tyhjiötä, jonka vuoksi kehkeytyy uusi ja vallankumouksellinen, mutta mahdollisesti syvän sosiaalisen polarisaation aikakausi (vrt. jossain määrin Mäki-Kulmala 2000, 18).

1990-luvulla sôkkilama sai tutkimuksen ja keskustelun työttömyydestä viriämään. Esiin nousivat myös rakenteellisen työttömyyden kasvavat ongelmat. Rakenteellinen työttömyys on yhteydessä ns. kohtaanto-ongelmaan, missä työmarkkinoiden ja yhteiskunnan muutos johtaa tietynlaisen työn ja työntekijöiden vähenevään tarpeeseen. Nämä kelpaamattomat työntekijät eivät kuitenkaan välttämättä kouluttaudu tai omaa vaadittavia kykyjä työmarkkinoiden avoimia työpaikkoja ajatellen. Samanaikaisesti työmarkkinoilla on usein erityisosaamista vaativien työtehtävien kouluttautuneista tekijöistä pulaa. Tästä muodostuu niin työttömyyden kuin työttömienkin kannalta ongelmallinen tilanne. (Pehkonen, Huuskonen & Tornberg 2018, 6, 62-64).

1.3.1 Työttömyyden kokemus ja kulttuuriset merkitykset Suomessa

Etenkin viralliset tahot seuraavat työttömyyden kehitystä Suomessa tarkoin. Kuukausittaista seurantaa ja tiedon keräämistä harjoittavat niin työ- ja elinkeinoministeriö kuin tilastokeskuskin, kumpikin lähtökohdistaan ja omia menetelmiään käyttäen (Tossavainen 2005, 17-18, 24-28). Tilastollisen seuraamisen lisäksi voidaan myös keskittyä esimerkiksi siihen miten työttömyys koetaan. Kortteisen ja Tuomikosken tutkimus laman jälkimaininkien työttömistä paljasti kyseessä olevan sisäisesti polarisoituneen joukon, jossa pieni osa koki huono-osaisuuden kasautumista työttömyysajan pitkittyessä. Yhteiskunnallinen asema näyttäisi ehkäisevän näitä huonoja vaikutuksia ja keskiluokkasemmiksi käsitettävät työttömät kunnostautuivatkin yhteisöllisessä kiinnittymisessä ja omasivat paremman taloudellisen turvan. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 166-171, 173-181).

Työttömyys on taloudellisen ja henkilökohtaisen lisäksi myös kulttuurinen ilmiö, joka saa tietyissä olosuhteissa erilaisia merkityksiä sekä erilaista suhtautumista. Poliittinen ilmapiiri

ja vallitsevat ideologiat yhdessä pitkäkestoisempien kulttuuristen merkitysten kanssa luovat työttömyydestä ja työttömistä jotain mille annetaan joko erinäiset yksilölliset tai rakenteelliset syyt. Voidaan jopa sanoa työttömyyden ympärille muodostuvan kokonainen tarina. Serrano Pascual (2007, 285-287) painottaa kulttuuristen tekijöiden ja arvojen merkitystä niin työllisyyspolitiikan kuin hyvinvointivaltiomallin oikeuttamisenkin suhteen, vaikka niitä onkin tutkittu vähänlaisesti.

Kulttuuriset merkitykset eivät välttämättä ole aina koherentteja ja saattavat vaihdella herkästi. Susan Kuivalaisen ja Jani Erolan (2017) tutkimuksessa sosiaalietuksia saavia kohtaan koettujen asenteiden koettiin yleisesti ottaen parantuneen vuosina 1995-2010, mutta toisaalta taloudelliset taantumat huonontivat niitä väliaikaisesti. Tutkimus toi esiin myös luokkanäkökohdan: työväenluokkaiseksi luettava väestö tuntee etuuksia saavia kohtaan suurempaa antipatiaa kuin empaattisemmin suhtautuva palveluluokka (Kuivalainen & Erola 2017). Suhtautuminen työttömyyteen ja merkitykset sille ovat siis tilallis-ajallisessa läheisyydessäkin monitahoisia.

Työttömyys aiheuttaa paljon sosiaalista kärsimystä. Martti Siisäinen (2014, 119-120) esittää tämän olevan luonteeltaan siirtyvää ja liukuvan usein vanhemmilta lapsille tai rakenteiden ongelmien tasolta sisäistetyiksi epäonnistumisiksi. Sanna Huikarin ja Marko Korhosen (2016, 1114-1116) tutkimuksessa huomattiin työttömyyden *odotusten* suurempi vaikutus itsemurhan toteutumiseen matalan työttömyyden alueilla, joka viittoo puolestaan työttömyyden kokemuksen olennaiseen yhteyteen koetun sosiaalisen piirin ominaisuuksien kanssa. Työttömyyden ja onnellisuuden yhteys on suomalaisessa kontekstissa asetettu joskus myös kiistanalaiseksi. Onnellisuuden romahtaminen näyttäisi kuitenkin osuvan tapahtuessaan jo valmiiksi onnettomien kohdalle, kielien jälleen ongelmien kasautumisen kumulatiivisesta luonteesta (Böckerman & Ilmakunnas 2005, 82, 89).

Omanarvontunnon ja kunnian kysymykset ovat Matti Kortteisen ja Hannu Tuomikosken (1998, 24-27) mukaan suomalaisessa työttömyydessä olennaisia. Näin on etenkin siinä työttömien joukossa jonka on hankalaa etäännyttää itsensä työstä - pahimmillaan kunnia-kysymykset voivat jopa vaikeuttaa työn vastaanottamista. Yhteisöllinen elämä voi pelastaa työttömän, mutta työttömän kasvanut ja keskittynyt yhteisöllisyys sisältää myös

riskejä. Työttömyys on jossain määrin myös sukupuolittunut asia, jossa miehillä ja naisilla näyttää olevan omat riskinsä: esimerkiksi eroamisen riski on miehille viisinkertainen, mutta naiset ovat kenties taipuvaisempia masentumaan. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 28, 69, 75, 89-90, 97, 99, 110, 114-115)

Työttömyyden kulttuurisidonnaisia selitystapoja ja merkityksiä on tutkittu myös opinnäytetöiden tasolla. Amanda Tammivirta (2015, 64-65) havaitsi tutkielmassaan ettei Aamulehden lähivuosien mielipidekirjoituksissa työttömyyttä mielletä yksinomaan niin rakenteellisiin kuin yksilöstäkään lähteviin syihin palautuviksi. Kaisa Kovalainen (2000, 71) esittää työttömän kokevan jopa suoranaista nöyryytystä. Hänen haastattelemansa naiset tunsivat yhteiskunnan vaativan heiltä myös raskaana koettua ”ainaista aktiivisuutta” tai sen esittämistä ja joskus jopa muiden työttömien karttamista leimaantumisen välttämiseksi (mt., 69). Aktiivimallia itseään on tarkasteltu diskurssianalyttisesti ja Helsingin Sanomien mielipidekirjoitusten kautta. Opinnäytetyössä painottuivat kaltoinkohteluun, toimiviin ratkaisumalleihin ja epäkohtiin keskittyvät, ajallisesti vaihtelevat diskurssit. (Palvelin 2020, 43-45).

2 TEORIA, METODI JA LÄHESTYMISTAPA

Tässä kappaleessa esitellään sekä tutkielmassa hyödynnetty julkisen oikeuttamisen teoria että tämän teorian varaan rakennettu suomalaislähtöinen metodi, julkisen oikeuttamisen analyysi. Tutkielma pyrki kummankin tarjoamin resurssein vastaamaan aineistolle esitettyihin kysymyksiin julkisesta oikeuttamisesta ja erilaisiin arvomaailmoihin vetoamisesta. Tarkastelu alkaa julkisen oikeuden teoriasta, jota voidaan tässä yhteydessä käsitellä vain pääpiirteittäin.

2.1 Julkisen oikeuttamisen teoria

Julkisen oikeuttamisen teoria on Luc Boltanskin ja Laurent Thévenot'n kehittämä arvososiologinen selitysmalli, jonka tarkoitus on kuvata ja auttaa ymmärtämään tapoja kritisoida, arvottaa sekä oikeuttaa sosiaalista todellisuutta. Se pohjautuu pragmaattisen sosiologian perinteeseen, jossa kiinnostuksen kohteena ovat toimijalähtöisyys ja yhteiskunnan muutokseen liittyvät konfliktit sekä niiden ratkaiseminen. Julkisen oikeuttamisen teoria painottaa toimijoiden tekemien kriittisten kannanottojen ja rauhanomaisten (ei-väkivalloin ratkaistuin) sovittelupyrkimysten merkitystä yhteiskunnallisissa prosesseissa, monoliittisten sosiaalisten rakenteiden ja niiden ylhäältä-alaspäin suuntautuvan määräävyyden sijaan. (Boltanski & Thévenot 2006; Kauppinen 2015, 315-318).

Julkisen oikeuttamisen teorian lähtökohtana ovat toimijoiden välisissä kiistoissa käytettyjen oikeutusten moraaliset perustat, joiden olemukset ovat teorian kehittäjien mielestä parhaiten havainnollistettavissa klassisten poliittis-filosofisten tekstien kautta. Teorian voidaan katsoa siis rakentavan eräänlaista siltaa sosiologian ja poliittisen teorian tai filosofian välillä. Nämä teorian ydinkäsitteinä toimivat moraaliperustat esiintyvät joskus esimerkiksi *moraalijärjestyksen* nimellä, mutta useimmiten kirjoitetaan ja puhutaan *oikeutusmaailmoista*. Maailmojen moraalinen sisin oikeuttaa ja antaa pohjan toimijan tietynlaiselle käsitykselle *yhteisestä hyvästä*. Järjestykset ovat sinänsä perustaltaan yhteismitattomia, mutta käytännössä niitä voidaan kuitenkin hyödyntää useampaa

kerrallaan ja yhdistellä kompromissin keinoin (Kauppinen 2015, 323-325; Thévenot, Moody, Lafaye 2000, 237).

Boltanski ja Thévenot muotoilivat alun perin kuusi toimijoiden käytettävissä olevaa oikeutusmaailmaa, joita hyödynnetään ikään kuin alati tunnistettavana kulttuuris-moraalisena teknologiana. Maailmojen joukkoon lukeutuvat markkinat (arvona hinta), teollisuus (arvona tehokkuus), koti (arvona perinteet ja hierarkkisuus), inspiraatio (arvona luovuus), maine (arvona nimekkyys ja arvovalta) ja kansalaisuus (arvona yhteisöt ja tasa-arvo). Oikeutusjärjestyksissä on todellakin kyse kokonaisista "maailmoista", joissa lepää perusta niin henkilöiden ja esineiden arvottamiselle kuin jonkinlaiselle yhteiskunnalliselle päämäärällekin - joskin ei ehkä sen tarkalle järjestämiselle (ks. Sorsa & Eskelinen 2011, 255). (Boltanski & Thévenot 2006, 159-211; Kauppinen 2015, 324-328; Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011, 36-37).

Oikeuttamisteorian keskeisellä paikalla sijaitsee myös *testin* käsite. Testeissä on kyse ihmisten ja erilaisten objektien arvon asettumisesta jatkuvasti kyseenalaisiksi sosiaalisen sfäärin häilyvyyden ja ristiriitaisuuksien vuoksi. Tällöin *luonnollisena* koettu tilanne särkyä ja toimijat joutuvat nojaamaan ylempiin jaettuihin periaatteisiin peilatesaan esineiden ja toimijoiden pätevyyttä nille annetuissa rooleissa. Tästä pätevyydestä tehdään *tuomio*, joka lopulta ratkaisee sopivuuden ja arvon kysymykset. Testit voivat tapahtua yhden arvojärjestyksen sisällä, mutta myös syvemmät yhteentörmäykset eri oikeutusmaailmojen välillä ovat mahdollisia. (Boltanski & Thévenot 2006, 40-41, 133-138).

Testeillä ratkotaan ja käsitellään siis harmoniattomuuden mukanaan tuomia häiriöitä. Testeillä on juurensa reaali maailmassa: ne eivät ole vain abstrakteja akateemisia olioita, vaan hyvinkin konkreettisia asioita kuten esimerkiksi taloudellisia mittareita markkinoiden maailmassa. Oikeutusjärjestysten piirissä on aina ”melua”, joka muistuttaa maailmojen laajuudesta ja arvoperustojen monitahoisuudesta. Tätä uhkanakin koettua asianlaitaa voidaan pyrkiä torjumaan edellä mainitulla *puhtaalla testillä*, jossa keskitytään vain yhteen oikeuttamisjärjestykseen sulkemalla ulkoinen melu pois. Monimaailmallinen kitka ja

sosiaalinen epävarmuus ovat kuitenkin tekijöitä jotka ajavat yhteiskuntaa eteenpäin. (mt., 135-136; Kauppinen 2015 321-322.)

Kuudesta alkuperäisestä maailmastaan huolimatta julkisen oikeuttamisen teoria ei ole suljettu systeemi. Boltanski ja Thévenot korostavat uusien maailmojen esiin tuomisen mahdollisuutta ja ovat myös itse täydentäneet malliaan (Boltanski & Chiapello 2007; Thévenot, Moody & Lafaye 2000). Teoria on myös oikeutusmaailmojen käytön suhteen joustava, sillä se olettaa etteivät ihmiset sitoudu yhteen järjestykseen kaiken aikaa vaan niitä käytetään nimenomaan tilannesidonnaisesti. Aiemmin mainitusti maailmat on mahdollista ylittää tai yhdistää *kompromissien* kautta, jolloin kiistat ratkaistaan yhteensovittamalla useampia moraalijärjestyksiä toisiinsa. (Lehtonen & Lonkila 2008, 343; osittain myös Hast 2013, 344). Toisaalta teoriaa on mahdollista tulkita myös niin, että oikeutusmaailmat näyttäytyvät jähmeämpinä elämäntavallisina arvokokonaisuuksina, jolloin niiden joustavuus asettuu kyseenalaiseksi. Tämä ambivalenssi on oikeuttamisen teorialle esitetyistä kriittisistä kysymyksistä olennaisimpia. (Honneth 2010, 386-387; vrt. Boltanski & Thévenot 2006, 216).

Julkisen oikeuttamisen teoriaa ei usein pidetä varsinaisena normatiivisena moraaliteorianana (esim. Sorsa & Eskelinen 2011, 255). Axel Honneth näkee teoriassa kuitenkin tiettyä implisiittistä normatiivisuutta, mikä tulee esille yhteisestä hyvästä poikkeavien motiivien poistamisessa esimerkiksi oman edun tavoittelun tapauksessa. Kritiikkiä saavat osakseen myös ilman varsinaista pohjustusta jäävät ratkaisut kuten oikeutusjärjestysten liittäminen tiettyihin klassisiin teksteihin ja ajattelijoihin. Oikeutusteoria voidaan katsoa myös liian toimijakeskeiseksi jos sitä pidetään ns. suurena teoriana, sillä se jättää monet muut sosiologialle olennaiset ilmiöt kuten rakenteet huomioimatta. (Honneth 2010, 378-379, 380-381, 383, 388). Moni teorialle esitetty kritiikki tuntuu kuitenkin heikentyvän jos tehty tulkinta on suopeaa. Kokonaisvaltaisen suurteorian sijaan oikeutusteoriaa on ehkä hyödyllisempää pitää vain tiettyinä näkökulmana, jonka sokeita pisteitä voidaan paikata ja täydentää tutkimuksen tai toisenlaisen teorian kautta.

2.1.1 Oikeuttamisen maailmat

Seuraavaksi syvennyttään enemmän oikeuttamisen maailmoin, eli oikeutusteorian havainnollistamiin erilaisiin käsityksiin yhteisestä hyvästä. Käsittely jäi hieman vaillinaiseksi, sillä oikeutusmaailmat ovat hyvin rikkaita ja laajoja kokonaisuuksia erilaisine arvoineen, objekteineen ja logiikoineen. Tutkielman kannalta olennaisin pyrittiin kuitenkin avaamaan jotta analyysin ja tulkinnan seuraaminen olisi sujuvaa.

Inspiraation maailma

Lienee hieman nurinkurista aloittaa tarkastelu inspiraation järjestyksestä, joka eroaa useimmista muista ominaisuuksiltaan. Inspiraation maailma on häilyvä ja siitä puuttuvat selvärajaiset säännöt sekä helposti hahmoteltava sisältö. Tämän maailman arvo on *luovuus* (inspiroituna oleminen) ja sitä kiihdyttävät tuntemukset sekä tunnetilat, jotka esiintyvät niin jännityksenä, ekstaasina, kauhuna, kiehtoutumisena kuin muillakin tavoin. Yhdistävänä tekijänä tuntemuksilla on erityisen ja ainutlaatuisen korostuminen.

Tuntemuksien aikaansaamista on mahdotonta laittaa mihinkään tiettyyn kaavaan tai kuvioon ja niiden toiminta on perusluonteeltaan suhteellisen arvaamatonta. Inspiraation järjestys ei ole kovin yhteensopiva muiden kanssa, sillä se edellyttää tiettyä irrottautumista konventioista ja ennustettavuudesta jotta alttius inspiraatiolle mahdollistuisi. Esimerkiksi teollisuuden maailmaan sopimaton irrationaalisuus voi olla toivottavaa inspiraation maailman piirissä.

Yhteinen hyvä muodostuu inspiraation maailmassa oman erityisyytensä kautta itseään toteuttavista ihmisistä. Nämä ihmiset pyrkivät käymään läpi ennalta-arvaamatonta löytämisen matkaa, niin sisäisesti kuin mahdollisesti ulkoisestikin. Luovuus toimii kaikissa suhteissa välittävänä voimana. (Boltanski & Thévenot 2006, 159-164).

Kodin maailma

Kodin maailmalla on nimestään huolimatta perheyhteyksiä suurempi sfääri. Se sisältää kaikenlaiset poliittiset ja yhteisölliset siteet joiden ytimessä toimivat hierarkia, sukupolvet sekä traditio. Maailman arvoperustana ovatkin nämä rakenteellisesti määräytyvät sosiaaliset suhteet ja linkit, joiden hierarkiaketjuissa henkilöt ovat yhteydessä muihin, enemmän tai vähemmän arvovaltaa omaaviin henkilöihin. Heidän arvonsa muodostuu vanhemmuuden, sukupuolen tai yhteiskunnallisen aseman kaltaisten tekijöiden kautta. Tärkeimpänä henkilönä kodin maailmassa on aina jonkinlainen isähahmo, johon kaikki arvo lopulta palautuu.

Hierarkkisuus ei kuitenkaan tarkoita suoranaiseen sortamiseen tai alistamiseen perustuvia suhteita, sillä sosiaaliset siteet muodostuvat kodin maailmassa käsitykselle siitä, että ketjun kaikki osat ovat tietyssä mielessä yhtä ja osapuolet saavat merkityksensä toistensa kautta. Tämän vuoksi hienotunteisuus (joskin myös napakkuus tai tiukkuus) ja eritoten hyvä kasvatus ovat painotettuja kodin maailmassa. Niiden katsotaan heijastavan arvoa, asemaa sekä sisäistettyä kunniakkuutta. Maailman suhteissa velvollisuus ja lojaalisuus ovat ensiarvoisen tärkeitä. Oikeutusjärjestyksen logiikka saattaa vaatia jopa sukulaissuhteilta tiettyä viileyttä aseman vaalimisen ja säilyttämisen vuoksi.

Konkretiaan taipuva kodin maailma näkee esineet usein vain sosiaalisten suhteiden ja hierarkian välittäjinä. Se korostaa, että henkilösuhteita on hoidettava kasvotusten tai ne eivät pysy koossa. Tämän vuoksi perhe on järjestyksen tiivein ja olennaisin muoto sekä kasvatuksen kehto. Se on myös tärkeän eronteon, sisäpiirin ja ulkopuolisten, terävin havainnollistaja. Esimerkiksi työ- ja perheyhteyksien välillä ei kuitenkaan koskaan voida tehdä ehdotonta rajanvetoa. Yhteinen hyvä koostuu kodin maailmassa siis harmonisista ja pysyvistä suhteista: oikean paikan tietämisestä, velvollisuuksista sekä kasvatuksen kautta muovatuista oikeaoppisista luonteista. (mt., 164-178).

Maineen maailma

Maineen maailman luonteessa on paljon epävakautta, hieman aiemmin käsitellyn inspiraation maailman tavoin. Tässä maailmassa arvossa ovat ihmisten mielipiteet, joiden välityksellä tietyt henkilöt nousevat esiin ja löytävät tiensä massojen tietoisuuteen, johtaen

usein näiden henkilöiden menestymiseen ja suosioon. Mielipiteiden ryppäät voivat muodostaa maineen pohjaksi huhuja, jotka saavat tai eivät saa vahvistusta suurelta yleisöltä. Mielipiteet ja arvostus eivät liity vahvasti mihinkään yhteen ominaisuuteen tai tekijään, mikä tekeekin maineesta mahdollisesti hyvin lyhytaikaista.

Mielipiteiden perustan vaihtuvuuden vuoksi maineen maailmassa on erinäisiä tapoja vaikuttaa ja harjoittaa manipulointia. Maineikkaiden henkilöiden olemuksessa on myös olennainen ristiriita: heidän täytyy jollain tavalla erottua suuresta yleisöstä mutta kuitenkin myös muistuttaa sitä, sillä maineessa on loppujen lopuksi kyse ihmisten itserakkaudesta, itsensä tunnistamisesta ja samaistumisesta.

Maineen järjestyksen toiminnassa vallitsee tietty kaksisuuntaisuus. Sekä maineesta nauttijat että heidän yleisönsä ovat kumpikin niin maineen aikaansaajia kuin sen passiivisia seuraajiakin. Maailman yhteinen hyvä muodostuu harvojen saavuttamista maineikkaiden henkilöiden asemista ja mielipiteiden määrän merkittävydestä. (mt., 178-185).

Kansalaisuuden maailma

Kansalaisuuden maailmassa arvokas ja hyvä muodostuvat kollektiiveissa, yksittäisiä ihmisiä suuremmissa yhteisöissä ja liitoissa. Niissä kokoonnutaan yhteen noudattaamaan ja seuraamaan yhteisiä päämääriä, normeja ja kollektiivin yleistähtoa. Yhteisöt voivat olla hyvin eri kokoisia; suurimmillaan jopa koko yhteiskunnan tai ihmisyyden kattavia mutta kuitenkin aina avoimia ja julkisia luonteeltaan. Tämän vuoksi yhdistävä jäsenyys on tärkein kansalaisuuden maailman määrite.

Kansalaisuuden maailma ei siis juurikaan välitä yksittäisestä tai persoonista. Yksi osoitus tästä on se, että yksilö on tässä järjestyksessä merkittävä vain yhteisöllisten sidosten kautta: lakien, ihmisoikeuksien ym. välityksellä. Kansalaisuuden maailma kohtaa kuitenkin haasteita abstraktien yhteisöjen koossa pysymisen suhteen. Kollektiivit tarvitsevatkin toimiakseen yksittäisiä ihmisiä jotka toimivat yhteisön edustajina ja joiden yksilölliset taipumukset, piirteet ja omaehtoinen toiminta pyritään aina minimoimaan.

Edustajien on kuitenkin välttämätöntä tehdä päätöksiä ja käyttää valtaansa. Tämä voi johtaa korruptioon, missä kollektiivi ikään kuin hajoaa ylevöityneestä asemastaan yksittäisten henkilöiden ja heidän intressiensä summaksi. Yhteisö joutuu myös jatkuvasti muistuttamaan olemassaolostaan erinäisten toimien ja esineiden välityksellä. Näihin lukeutuvat esimerkiksi symbolit, vaalien pitäminen, esitteet, univormut ja puhetilaisuudet.

Kollektiivin hajoaminen on siis prosessi jota vastaan on jatkuvasti käytävä taistelua. Yhteisön murtumiselta suojelevat parhaiten säännöt ja lait, jotka toimivat ikään kuin yleistahdon julkilausumina tai kirjoitettuna henkenä. Tämän vuoksi järjestys tarvitsee vierelleen ehdottomasti demokraattisen valtion ja sen instituutiot tai jonkin hyvin samankaltaisen järjestelyn. (mt., 185-193).

Markkinoiden maailma

Markkinoiden maailmaa ei ole syytä typistää pelkäksi talouselämäksi tai kysynnän ja tarjonnan puitteisiin. On painotettava myös esineitä tai objekteja, jotka ovat määrältään rajallisia ja samalla yleisesti vetoavia. Jos nämä esineet ovat harvinaislaatuksia, ne saattavat myös korostaa markkinamaailman subjektiivista puolta: ladattua rahallista arvoa jollekin, minkä viehätyks voi olla toisille mitätön.

Verratessa markkinoiden maailmaa esimerkiksi kansalaisuuden maailmaan nousee esiin olennainen pulma. Ensin mainitussa henkilöt nähdään itsenäisinä, vapaina toimijoina, jotka kilpailevat omien intressiensä pohjalta määrältään rajallisista resursseista. Toimijoilla on oltava eräänlaista etäisyyttä moniin inhimillisiin sidoksiin ja kiinnekohtiin nähden, sillä heidän on oltava vapaita nimenomaan ostamisen ja myymisen raamien sisällä. Tästä huolimatta markkinoiden maailman sujuvuudelle on välttämätöntä jonkinlainen yhteinen maaperä ja koordinaatio, jonka vuoksi muihin ihmisiin on suhtauduttava tietyssä määrin yhteistyökykyisesti ja jopa empaattisesti yhteisen hyvän toteuttamiseksi sekä transaktioiden mahdollistamiseksi. Markkinoiden yleisessä arvossa ja sen mittarissa, *hinnassa*, kiteytyvät kilpailun vuoksi yhteen nivoutuvat mielihalut ja tarpeet.

Markkinoiden maailma ei varsinaisesti perustu ajalliselle rakentamiselle. Tämän vuoksi se saa eriskummallisiakin piirteitä, kuten trendien ja bisneksien yhtäkkisiä nousuja ja laskuja, pörssikurssien huimia kohoamisia sekä yhdessä yössä tapahtuvia konkurseja. Markkinajärjestys on myös hierarkkinen hieman samalla tapaa kuin jotkut muut maailmat. Varakkaat omistavat enemmän sitä mitä köyhemmät himoitsevat ja heissä toteutuukin ihmisarvo maailman logiikan varsinaisessa merkityksessä. Esineet ja hyödykkeet saavat paikkansa hinnan välityksellä, joka toteuttaa näin harmonian sekä yhteisen hyvän. (mt., 193-203).

Teollisuuden maailma

Teollisuuden maailma on suunnittelun, tekniikan, organisaatioiden ja tieteellisen menetelmän maailma. Sen arvona on *tehokkuus*, eli paras tai parhaimmat tavat saavuttaa tietty päämäärä ja luoda edellytykset sen toteutumiselle. Tämän vuoksi teollinen järjestys etsii aina ja yhä uudelleen kaikkein vaivattominta mekaniikkaa: koneita, mittaustapoja, organisaatiomalleja, tieteellisiä teorioita jne. Maailma arvostaa asiantuntijoita ja järjestää hierarkiansa heidän pätevyytensä ympärille.

Teollinen järjestys on luonteeltaan tulevaisuuteen ja pitkälle aikavälille suuntautunut. Maailman painotus tulevaisuutta kohtaan alleviivautuu kehitysajattelussa, jossa esineet ja käytännöt saavat ajan kuluessa uuden, tuottavamman ja tehokkaamman muodon. Kehitykseen liittyvät investoinnit, joiden panoksella pyritään saavuttamaan uhraukset ylittäviä tuloksia. Muita tulevaisuusajattelun avainsanoja teollisessa maailmassa ovat päämäärä, deadline, missio, vaihe yms.

Teollisuuden maailman ytimessä on tarve kontrolliin, jonka käsite havainnollistaa järjestyksen arvokäsitystä ja yhteistä hyvää. Kontrolli ei tässä viittaa niinkään valtaan ihmisten yli kuin mahdollisuuden arvioida tulevaisuutta, optimoida ja tehdä yksinkertaisempia sekä varmempia toimenpiteitä. Kontrolli ei voi kuitenkaan tarkoittaa ”täydellisesti toimivaan” systeemiin tai koneistoon jämähtämistä, vaan niiden tulee olla alati muuttuvia ja dynaamisia luonteeltaan. (mt., 203-211).

Ekologinen maailma

Ekologinen maailma on uudempi lisäys, jota alkuperäisessä oikeutusteorian versiossa ei vielä ollut. Sen keskiössä sijaitsevat luonnollisuus, uudistuvuus ja (ekologinen) kestävyys. Maailman piirissä kaikkea arvotetaan *luontoystävällisyyden* kautta, puhtaimmassa muodossaan antaen luonnolle kaiken muun ylittävän itseisarvon ja jättäen ihmiskeskeisyyden kokonaan taakseen. Ekologinen tai vihreä maailma on luonteeltaan globaali ja ajallisesti yli sukupolvien suuntautuva. Se näyttää monesti esiintyvän yhdessä muiden oikeutusmaailmojen kanssa. (Thévenot, Moody & Lafaye 2000, 237, 241, 256-257).

Oikeutusmaailmoja on hahmoteltu yllä mainittuja enemmänkin, kuten esimerkiksi Luc Boltanskin ja Eve Chiapellon (2007, 121-128) kuvailema verkostojen maailma. Ainakin suomalaisen tutkimuksen kautta näyttäisi kuitenkin siltä, että toistaiseksi vain ekologian maailma on näistä laajemmin hyväksytty ja hyödynnetty. Verkostojen maailmaa voidaan myös kritisoida pelkkänä ”kasvojenkohotuksena” alati kehittyvän teollisuuden maailman toiminnalle. Boltanskin ja Chiapellon lyhyesti esitelty eronteko näiden kahden välillä sekä aiemman tuotannon kanssa hivenen ristiriitainen kuvaus teollisuuden maailmasta tuntuvat antavan tälle painoarvoa (Boltanski & Chiapello 2007, 135, 522-533).

2.2 Julkisen oikeuttamisen analyysi

Eeva Luhtakallio ja Tuomas Ylä-Anttila (2011) ovat kehittäneet Boltanskin ja Thévenot'n teorian pohjalta käytännön tutkimukseen sopivan metodin ja tutkimustyökalun, jonka tarkoitus on auttaa selvittämään julkisissa kiistoissa ilmenevää oikeuttamista. Menetelmää kutsutaan julkisen oikeuttamisen analyysiksi (JOA). Se perustuu oikeuttamisteorian lisäksi myös poliittisten vaateiden analyysimenetelmään (Political Claims Analysis, PCA) sanastonsa ja käsitteidensä kautta. PCA:n määrällisemmän luonteen sijaan JOA:n fokus on kuitenkin laadullisessa analyysissä, mutta metodi sisällyttää itseensä myös tietyn laskennallisuuden. Julkisen oikeuttamisen analyysin tavoitteena on jo Boltanskin ja Thévenot'n itsensä artikuloima oikeutusmaailmojen yksilöllisten piirteiden ylle nousevien yhdistävien tekijöiden hahmottaminen, mutta toisaalta myös erilaisten (poliittisten)

kulttuurien erityisten piirteiden ja käsitysten esiin tuominen. (Luhtakallio 2010, 181; Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011, 35).

Analyysiyksikkönä JOA:ssa toimii *vaade*. Vaade on periaatteessa mikä tahansa julkisuudessa suoritettu teko jonka tarkoitus on vaikuttaa julkiseen keskusteluun. Vaade voidaan jäsentää viiteen ulottuvuuteen: puhujaan (teon toimija), vastaanottajaan (kenelle teko on osoitettu), tekotapaan (teon muoto), asiaan (teon aihepiiri) ja oikeutuksiin (teon painottama tai painottamat oikeutusmaailmat). Oikeutusten ulottuvuuteen liittyy joitakin erityispiirteitä. Ensinnäkin vaateissa ei ole sinänsä välttämätöntä vedota yhteenkään oikeuttamisen järjestykseen, mutta toisaalta niitä voi esiintyä useampiakin. Toiseksi maailmat voidaan mainita tai niihin voidaan vedota niin positiivisessa kuin negatiivisessakin mielessä, eli niitä puolustaan tai ne tuomiten. (Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011, 38-39; Ylä-Anttila 2010, 157-159).

Vaade voi tuntua hyvin laajalta kokonaisuudelta analyysiyksikkönä. Lisäksi julkiset oikeutukset ja niiden maailmat koostuvat hyvin monimuotoisesta aineksesta, jossa argumentit ovat yhteydessä esineisiin, toisiin toimijoihin ja muihin erilaisiin osatekijöihin (Luhtakallio 2010, 184-185). On kuitenkin tapauksia joissa JOA:a on muokattu esimerkiksi niin, että analyysiyksikköinä toimivat vaateiden sijasta viittaukset oikeutuksiin (Gladarev & Lonkila 2013, 380). Myös metodin kehittäjät tuovat esiin erilaiset painotukset vaihtuvien kontekstien mukaisesti (Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011, 39).

Vaateet ja oikeutukset sekä niiden nivominen yhteen vaativat tulkinnallisia ratkaisuja jo tutkimuksen alkutaipaleelta lähtien. Laadulliselle menetelmälle lienee kuitenkin suotuisaa ettei sitä kahlita liian tiukkarajaiseksi ja tulkintaa yksioikoistavaksi. JOA:n kehittäjät ovat osaltaan myös täydentäneet oikeuttamisen teoriaan liittyviä maailmojen suhteita. Luhtakallio (2010, 187-188) löysi väitöskirjatutkimuksessaan järjestysten kompromissien lisäksi myös *toisiaan tukevia oikeuttamisia*, joiden kumppanuus ei ole ristiriitaista tai häilyvää luonteeltaan. Vastaavanlaisiin löydöksiin päätyi myös Ylä-Anttila (2010, 187-203, 205), joka havaitsi joko *seurauksen* tai *edellytyksen* kaltaisessa suhteessa olemisesta, eli esitettyä kausaalisuutta maailmojen hyödyntämisen yhteydessä.

Julkisen oikeuttamisen analyysia on siis mahdollista soveltaa tutkimuksesta ja aineistosta riippuen monimuotoisesti. Sen varsinainen terävyys näkyy kuitenkin vertailevissa asetelmissa (Luhtakallio 2010, 39). Menetelmä on myös peruslähtökohdiltaan yksinkertainen. Tähän asti sitä on hyödynnetty esimerkiksi sanomalehti- ja tekstiaineistojen analyysissä (esim. Huikuri 2011; Ylä-Anttila 2010, 147-207). JOA omaa myös erityisen valmiuden erilaisten kulttuuristen erityisyyksien valaisemiseen. Oikeutusmaailmojen on usein havaittu olevan edustettuina vain tietyssä määrin sekä tietynlaisessa tärkeysjärjestyksessä eri keskusteluissa. Eroja voidaan hahmottaa maiden ja kulttuurien välisten vertailujen kautta, mutta myös yhden kulttuurin sisäisesti. Esimerkiksi suomalaisessa poliittisessa keskustelussa teollisen oikeutusmaailmaan on sanottu painottuvan. (Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011, 44-45; Ylä-Anttila (2.) 2014, 196-197).

Julkisen oikeuttamisen analyysi on saanut osakseen myös kritiikkiä. Ville-Pekka Sorsa ja Teppo Eskelinen (2011) alleviivaavat kahta puutetta menetelmän kehittämiseksi. Ensinnäkin JOA:n ei-normatiivisuus jättää pois moraaliset arvostelmatyypit, joiksi kriitikot laskevat kolme klassista normatiivisen etiikan lajia: seurausetiikan, hyve-etiikan ja velvollisuusetiikan. Kyse ei ole vain saivartelusta, sillä JOA:lla tapahtuvan tarkastelun ytimessä ovat nimenomaan moraaliset konfliktit ja erilaiset arvostelmatyypit voivat luoda näitä jopa saman jaetun arvopohjan tai oikeutusmaailman sisällä. Toiseksi JOA ei tunnu kiinnittävän huomiota kiistojen metaluonteeseen. Olennaista moraalikeskusteluissa ovat myös niiden rajat, eli mistä keskustellaan, mitä jätetään ulkopuolelle ja rajojen luomisessa sekä normalisoinnissa tapahtuva vallankäyttö. (mt., 255, 257).

2.2.1 Julkisen oikeuttamisen analyysi tutkimuksessa

Boltanski ja Thévenot kehittivät oikeuttamisen teorian vuoropuhelussa empiirisen tutkimuksen kanssa ja ovat tahoillaan jatkaneet sen viemistä eteenpäin sekä laajentaneet teorian käsitteistöä (esim. Boltanski & Chiapello 2007; Thévenot, Moody & Lafaye 2000). Teoriaa ja julkisen oikeuttamisen analyysia on hyödynnetty suomalaisessa tutkimuksessa 2010-luvulla melko hyvin. Seuraavaksi esitellään sitä valikoidusti ja tarkastellaan pääasiassa niitä tutkimuksia joissa juuri JOA on valittu analyysin tekemisen tavaksi.

Metodin kehittäjä Tuomas Ylä-Anttila on itse käyttänyt menetelmäänsä hahmotellakseen kolmessa eri aallossa käydyn globalisaatiokeskustelun Helsingin Sanomissa. Tutkimus kumoaa joitakin keskusteluun liittyviä myyttejä, kuten aktivistien syrjintää ja väkivallan voimallista esiintymistä ja se myös alleviivaa politiikan areenalla tapahtuvan julkisen keskustelun elinvoimaisuutta. Oikeuttamisen maailmoista kansalaisuus ja markkinat esiintyivät keskustelussa yleisimpinä ja niitä käytettiin ehkä oletettavaa monimutkaisemmilla tavoilla. Eeva Luhtakallio on puolestaan vertaillut paikallisen politikoinnin tapoja Suomen ja Ranskan välillä. Väitöskirjan osana oleva tutkimus tarkastelee sanomalehdissä ilmenevää aktivistien ja kaupungin edustajien oikeuttamista sekä konfliktien käsittelyä. Helsingin Sanomien oikeutukset näyttävät pitkälti tehokkuuteen kytkeytyneinä ja ranskalaisessa *Le Progres*'a painottuu taas kansalaisuuden maailma, mutta kumpaakin näistä esiintyi lukuisasti molemmissa julkaisuissa. Tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota myös oikeuttamisen ja politisoinnin kytköksiin. (Luhtakallio 2010, 193, 197-199, 205-207; Ylä-Anttila 2010, 178-205).

Tuukka Ylä-Anttila (2014) on edeltävistä tutkimuksista ammentaen perehtynyt Perussuomalaisten sisäiseen jakautumiseen puolueen ehdokkaiden ja kansanedustajien kannanottojen kautta. Veikko Eranti (2014) on sen sijaan käyttänyt menetelmää Helsinkiin sijoittuvan ja tilaa koskevan kiistan analyysissä, antaen sen yhteydessä tilaa myös oman edun tavoittelun huomioimiselle. Sanna Hastin (2013) tutkimuksessa tarkasteltiin kahden luonnonvarakiistoihin liittyvän tapauksen kautta erilaisia tietoja päätöksentekoprosesseissa ja niissä esiintyvissä oikeutuksissa.

Oikeuttamisen maailmoja on hyödynnetty myös opinnäytetöiden parissa. Brita Karjalainen (2016, 53-54) saapuu osallistumista koskevassa ja oikeuttamisen maailmoja apunaan käyttävässä julkisen ympäristökeskustelun tarkastelussa varsin samanlaisiin tuloksiin kuin sitä aiempi tutkimus. Tutkielman sanomalehtiaineistossa vallitsivat kansalaisuuden ja teollisuuden järjestykset, toisinaan monipuolisestikin ilmenevistä maailmoista huolimatta. Esiin tuotiin myös oikeutusten käytön ja argumentaation syntyminen tyhjiön ulkopuolella, sillä ne vaikuttavat peilautuvan aina kulttuurisesti sekä ajallisesti suosittuun ja hyväksytyyn. (Karjalainen 2016, 54, 69).

2.3 Lähestymistapa

Teorian ja metodin lisäksi on tärkeää kertoa jotain tutkimusfilosofiasta, eli siitä miten tutkielmassa suhtauduttiin tietoon ja todellisuuteen sekä tutkimusetiikasta, eli siitä millaisia vahingolta suojaavia periaatteita ja käytäntöjä tutkielma noudatti. Näiden tarkastelu alkaa ensin mainitusta kohdasta, jonka yhteydessä selitetään auki niin oikeutusteoriaan juurtunutta pragmaattista sosiologiaa kuin tutkielmaan liittyneitä yksilöllisiä näkemyksiäkin.

2.3.1 Tutkimusfilosofiasta

Boltanskin ja Thévenot'n oikeutusteorian katsotaan edustavan niin sanottua *pragmaattista sosiologiaa*. Kyseessä on Ranskassa 1980-luvulla ilmaantunut koulukunta (vrt. esim. amerikkalainen pragmatismi), joka painottaa toimijan osuutta sosiaalisessa. Se syntyi reaktiona tieteenalalla siihen asti vallinneeseen, rakennelähtöisempään makronäkökulmaan. Pragmaattisella sosiologialla oli siis alusta alkaen pyrkimys ottaa arkipäivän toimijoiden vaikutus ja kriittinen muutosvoima vakavasti, hyläten käsitys heistä pelkkinä ideologian käskyläisinä tai rakenteellisten olosuhteiden toteuttajina. Tämä kiteytyi eronteossa ns. *kritiikin* sosiologiaan, jonka vastavoimaksi muotoiltiin *kriittinen* sosiologia. Boltanskin ja Thevenot'n korostamassa pragmaattisessa sosiologiassa vallitsee myös eräänlainen tasa-arvon eetos, sillä siinä ei aseta tieteellistä tietoa minkäänlaiseen erityisasemaan. Tässä käsityksessä objektiivinen ”irrottautuminen” ja sosiaalisen maailman tarkastelu yläpuolelta on yksinään vajavaista, koska tällä tavalla saavutetaan vain yhdenlainen, tieteellinen näkemys. Täten varsinaisia kivenkovia faktoja ei myöskään ole, sillä ne konstruoidaan aina jonkinlaisessa kulttuurisessa viitekehyksessä. (Boltanski & Chiapello 2007, xi; Frère & Jaster 2019, 148-150; Kauppinen 2015, 318-319; Lehtonen & Lonkila 2008, 344).

Oikeuttamisen teorian lähtökohtiin liittyvistä kiistatilanteista ja harmonian särkymisestä huolimatta se mainitusti sulkee väkivaltaiset vaikutuspyrkimykset ulkopuolelleen. Ehkäpä ranskalaisen yhteiskunnan kulttuuriset vaikuttimet ovat osaltaan muovanneet tekijöiden tapaa nähdä sosiaalisen muutoksen prosessi ja yhteisen hyvän toteutuminen (Eranti 2014,

35). Teoriaa voidaan kuitenkin syyttää luonteeltaan naiiviksi, sillä se tuntuu ottavan toimijoiden moraaliargumentoinnin perustan ikään kuin kyseenalaistamattomana (Kauppinen 2015, 322; vrt. jossain määrin Lehtonen & Lonkila 2008, 344). Bruno Fréren ja Daniel Jasterin (2019, 153, 156-157) mukaisesti Boltanskin ja Thévenot'n ajattelun ydin on tästä huolimatta nimenomaan konfliktien olennaisuudessa ja toimijoiden kyvyssä hyödyntää niissä erilaisia oikeutuksia. Pragmatistisen oikeutusteorian toimijan ja suurien jaettujen merkityskokonaisuuksien yhdistelmä saa oikeutusjärjestykset muistuttamaan ehdottomia sosiaalisia rakenteita, mutta lienee syytä nähdä ne enemmänkin tilanteissa hyödynnettävinä monimuotoisina työkaluina (Frére & Jaster 2019, 151, 153). Teoria on myös tekijöiden oman käsityksen mukaisesti vain eräs näkökulma sosiaalisen tarkasteluun (Kauppinen 2015, 319). Julkisen oikeuttamisen analyysi ei vaikuta tähdentävän omaa erityistä tutkimusfilosofiaansa, joten sen voidaan katsoa omaksuvan oikeutusteorian hyödyntämä pragmatismi melko lailla annettuna.

Ambivalenssia oikeutusmaailmojen luonteessa niin pysyvämpinä elämäkäsitteellisinä kokonaisuuksina kuin tilanteittain vaihdeltavina apuvälineinä ei varsinaisesti pyritty tutkielmassa ratkaisemaan. Oikeutusjärjestykset nähtiin häilyvinä, ideaalittomina ryppäinä, jotka kertovat varmasti jotain niiden taustalla olevasta arvoihin ja asenteisiin kiteytyvästä todellisuudesta mutta eivät myöskään velvoita käyttäymään ja oikeuttamaan vain tietyillä tavoilla käytännön tilanteissa. Toimijoiden varsinaiset motivaatioiden lähteet säilyvät asetelmassa eräänlaisina läpipääsemättöminä mustina laatikkoina. Kuitenkin tutkiessa nimenomaan keskustelua pystyttiin tarkastelemaan sitä miten siihen pyrittiin eri toimijoiden puolesta vaikuttamaan ja minkälaisiin arvoperustoihin vetoaminen nähtiin mielekkäänä. Varsinaisia yleistyksiä ei tutkielmalla ollut valmiuksia tehdä, mutta välillä kuitenkin pohdittiin varovaisesti keskustelussa esiintyneiden arvomaailmojen ja argumenttien yhteyttä niitä laajempiin asiansyhteyksiin.

2.3.2 Tutkimusetiikasta

Tutkimuseettinen neuvottelukunta jakaa humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet kolmeen osa-alueeseen: 1) tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, 2) vahingoittamisen välttäminen ja 3)

yksityisyys ja tietosuojat. Ensimmäinen kohta koskee lähinnä tutkimushenkilöiden ja informanttien suostumukseen liittyviä kysymyksiä ja kolmas taas tietosuojaa sekä anonymiteettia. Kumpaakaan kohtaa ei TENKin mukaan tarvitse soveltaa ainakaan vahvassa mielessä kun kyseessä on julkisen, kaikkien saatavilla olevan aineiston käyttäminen. Toisin sanoen julkisuudesta jo löytyvän aineistomateriaalin kysymykset näihin kohtiin liittyen ovat pitkälti käsiteltyjä. (Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi 2009, 4, 8)

Tätä tutkielmaa ja sen asetelmaa voidaan kuvailla edellä mainitun valossa tutkimuseettisesti jokseenkin kevyeksi. TENK:n periaatteellisista osa-alueista toinen, vahingoittamisen välttäminen on kuitenkin kriittinen osa jokaisen tutkimuksen eettistä pohdintaa. Ääntään käyttäneille, tutkimuksen kohteena olleille henkilöille ei voitu tehdä vahinkoa tutkielman tutkimusprosessin aikana, mutta oli kuitenkin muistettava mahdollisten vahingollisuuksien ulottuvan myös tutkimuksen valmistumisen ja julkaisemisen jälkeiselle ajalle.

Sanomalehtiaineiston käyttäminen on yleinen käytäntö etenkin opinnäytteiden piirissä ja tutkielman aineisto koostuikin julkisista, sanomalehdissä julkaistuista mielipidekirjoituksista. Kirjoittajat esiintyvät niissä omilla nimillään sekä ilmoittavat jonkinlaisen yhteiskunnallisen asemansa, joka oli useimmiten ammatti, koulutus tai työllistymisen tilanne. Koska kyse on yleisesti kaikkien saatavilla olevasta aineistosta oli totaalisen anonymiteetin vaaliminen ja yhteysten poistaminen vahvassa mielessä mahdotonta.

Oikeat nimet poistettiin aineisto-otteiden yhteydestä, jotta vahingon välttäminen tulisi noudatetuksi mahdollisimman hyvin. Otteet merkittiinkin kirjoitukseen viittaavalla k-kirjamella sekä aineiston järjestysnumerolla, mutta hyvän tieteellisen käytännön vuoksi tekstit oli joka tapauksessa liitettävä julkaisuunsa ja päivämääriinsä. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2018, 154-155) kuvaavat ns. manhattan-tapauksia, joilla viitataan tutkijan vastuuseen tutkimustuloksistaan ja niiden julkaisemisesta. Tämän tutkielman yhteydessä niiden kaltaiset ongelmallisuudet vaikuttivat kuitenkin käytännössä olemattomilta.

Tutkimusetiikkaa käsiteltiin tässä suhteellisen kapeassa, tutkimuksen käytäntöihin nojaavassa mielessä. On kuitenkin mahdollista nähdä tutkimusetiikka myös suurempana, koko tutkimuksen lävistämänä metodologisena seikkana. Tällöin se on olennainen osa esimerkiksi tutkimuskysymysten pohdintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 152-154). Tutkielman tulosten julkistamisen mukaisesti myös sen kysymyksenasettelut nähtiin hyvin vaarattomina.

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTO

Tässä kappaleessa esitellään yksityiskohtaisemmin tutkimuskysymykset sekä tutkielman aineisto. Tarkoitus on siis kertoa mitä tarkalleen ottaen tutkittiin ja mistä. Osion jälkeen pohjustavat ja alustavat esittelyt antavat vuoron tutkielman empiirisen analyysin tuloksille.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielma keskittyi seuraaviin tutkimuskysymyksiin: *Mitä oikeutuksia Helsingin Sanomien mielipidepalstan aktiivimallia koskevassa julkisessa keskustelussa esiintyi ja mitkä olivat niistä käytetyimpiä? Millaista oli näiden oikeutusten sisältö, eli mitä asioita oikeutusten yhteydessä painotettiin? Millaisia eroja aktiivimallia puolustaneiden tai vastustaneiden vaateiden välillä oli löydettävissä oikeutusmaailmojen ja niiden hyödyntämisen tavan suhteen?*

Tutkimuskysymysten lisäksi tutkielmassa sivuttiin jonkun verran myös keskustelun rajoja ja luonnetta, joskin tämä käsittely jäi pohdiskelulle tasolle ja varsinaisten kysymysten ulkopuolelle. Eräänlaisena sivuhuomiona kommentoitiin hieman myös itse oikeuttamisteoriaa ja sen soveltamista käytännössä. Tutkielman lähtökohdat olivat vahvasti valmiiseen teoriaan sidotut, jonka piirteiden punnitseminen uudessa kontekstissa tuntui luontevalta.

3.2 Aineisto

Tutkimusaineiston pohjana toimivat Helsingin Sanomien mielipidekirjoitukset hakusanalla aktiivimalli. Valtaosa kirjoituksista ajoittui ajanjaksolle 2018, mutta mukana oli myös muutama kirjoitus loppuvuodelta 2017. Malli otettiin käyttöön 2018 alkaen ja kyseisenä vuonna myös keskustelu niin itse mallista kuin sen tuloksistakin tuntui olevan elävimmillään. Vuodesta 2019 eteenpäin mielipidekirjoitukset vähentyivät roimasti ja julkinen keskustelu aiheesta näyttääkin Helsingin Sanomia (jatkossa myös HS) seuraten keskittyneen vahvasti vuoteen 2018.

Alun perin aineiston perustana olivat siis kaikki HS:n arkistosta mainitulla hakusanalla löytyneet mielipidekirjoitukset. Hakusanalla hakukone vaikuttaa etsivän jokaisen kirjoituksen halutulta aikaväliltä jossa kyseinen sana mainitaan, joten kaikki tällä tavalla haetut mielipidekirjoitukset eivät siis suoranaisesti koskeneet itse aktiivimallia. Mukaan mahtui tosin myös kirjoituksia joissa ei mainittu itse hakusanaakaan, vaikka niiden sisällöt liittyvät selvästi käytyyn keskusteluun ja yksi tällainen päätyi myös varsinaiseen aineistoon asti. Kirjoitukset vaikuttivatkin olevan leimattuja jonkinlaisen aktiivimalli-kategorian ja asiasanan alle. Mielipidekirjoitushaku kattoi yleisönosaston lisäksi myös vieraskynä-palstan kirjoituksia sekä kolumneja. Lopullisessa aineistossa oli mukana myös yksi kirjoitus joka ei löydy mielipide-haun kautta; kyseessä on HS:n politiikkaosion kirjoitus jolle moni mielipidekirjoitus toimi vastineena. Ratkaisu tehtiin täten keskustelun hahmottamisen ja suuremman dialogisuuden vuoksi.

Lopulta aineistoksi päätyi kaikkiaan 37 kirjoitusta ja jopa 18 tekstiä hylättiin. Hylätyissä kirjoituksissa fokus ei ollut itse aktiivimallissa. Näissä teksteissä aktiivimalli oli usein mainittu sivuhuomautuksena ja ilman varsinaista oikeuttamiseen tai arvottamiseen liittyvää kielenkäyttöä, eli hyvin neutraalisti. Rajanveto ei kuitenkaan ollut aina vaivatonta, sillä moni hylätty kirjoitus painiskeli sinänsä samojen asioiden ympärillä kuin itse malliin puretuneetkin. Tutkielmassa päädyttiin tarkemman aihepiirin ja yksinkertaisen rajaamisen nimissä kuitenkin käyttämään vain nimenomaan aktiivimalliin keskittyneitä tekstejä. Poisjätetyistä tapauksista helpoimpia olivat sellaiset joissa keskityttiin esimerkiksi puoluepolitiikkaan ja joissa aktiivimalli hädin tuskin edes mainittiin. Vaikeampia olivat taas ne kirjoitukset joissa työttömyyttä käsiteltiin samoin tavoin kuin lopullisen valikoidun aineiston kirjoituksissakin.

Viimein vaatimukseksi kirjoituksen valinnalle muodostui siinä esiin tuotu *kannanotto* aktiivimallia koskien niin, että se oli ainakin osana koko kirjoituksen varsinaista aihetta (vaadetta). Aineisto ei ollut kooltaan kovin suuri, mutta pieneen aineistoon oli helppo tutustua ja huomioida sen erikoisuudet, mikä voidaan nähdä etuna (Heiskala 1990, 247). Valitettavasti vasta tutkielman loppuvaiheessa ymmärrettiin se mahdollinen hyöty joka

olisi voitu saada HS:n muidenkin kirjoitusosastojen hyödyntämisestä, varsinkin aktiivimallia puolustaneiden kannanottojen tarkastelussa.

3.2.1 Helsingin Sanomat, mielipidepalsta ja julkinen keskustelu

Helsingin Sanomat on erittäin luonteva valinta välittäväksi mediaksi kun ajatellaan kokoaan kattavaa julkista keskustelua ja kyseessä onkin jopa koko Pohjoismaiden suurin sanomalehti. Suomalaiset ovat hyvin lukevaista kansaa, sillä peräti 95 prosenttia heistä lukee jollain välineellä sanoma- tai aikakausilehteä joka viikko. (Merikoski 2020; Sanoma Media Finland 2020). Helsingin Sanomille voidaan siis olettaa merkittävä rooli julkisen keskustelun luojana, portinvartijana ja ylläpitäjänä. Nämä eivät luonnollisesti kuitenkaan ole yksi ja sama asia.

HS:n tärkeä asema julkisessa keskustelussa alleviivaa median omaa valtaa ja vastuuta julkaisujensa suhteen. HS:lla onkin voimaa nostaa tiettyjä asioita, näkökulmia ja äänenpainoja esiin ja jättää toisia pimentoon. Joskus arkaluontoisiakin poliittisia aiheita käsitellessä tällainen media voi saada myös piilotetun funktion: harmonian ja konsensuksen luominen poliittisena pommien purkamisena aiheiden tietynlaisen käsittelyn ja kehystämisen kautta (Luhtakallio 2010, 206-207).

Valitun median lisäksi voidaan kyseenalaistaa juuri mielipidepalstan valinta ja luonne julkisen keskustelun tarkastelussa. Veikko Pietilä (2001b) on vertaillut perinteistä mielipidepalstaa ja verkkokeskustelua toisiinsa. Hän näkee yleisönosaston uudempaan verkkokeskusteluun suhteutettuna dialogiköyhänä, mutta toisaalta mielipidepalstoilla vaikuttaa esiintyvän enemmän vastakkaisuuksia ja erilaisia kannanottoja. Yleisönosastot ovat myös enemmän yhteyksissä niiden ulkopuolisiin vaikutteisiin. (Pietilä 2001b, 406, 411-412, 418). Mielipidekirjoitukset käyvät todennäköisesti jonkinlaisen "seulan" läpi, jonka vuoksi niiden sisältö lienee pääosin artikuloitua ja koherenttia joka puolestaan helpottaa tulkintaa. Tämä valtaa korostava valikointiprosessi voi kuitenkin olla ongelmallinenkin.

Lopulta voidaan kysyä mitä julkisella keskustelulla tässä yhteydessä oikeastaan tarkoitetaan. Pietilän (2001) mukaan varsinaista julkista keskusteluprosessia ja sen muodostumista on media- ja yhteiskuntatutkimuksen kentällä laiminlyöty. Tämäkään tutkielma ei tarkastellut selkeitä väitteiden ja kantojen muokkautumisen kautta eteneviä puheenvuorojen jatkumoa, vaan kyse oli enemmän julkisesta keskustelusta erilaisten äänenpainojen moninaisuuden, suhteellisen vapaan ilmaisun ja hankalasti arvioitavien vaikutusketjujen raameissa. Painopiste sijoittui siis hyvin vahvasti mielipiteiden arvoisältöön ja skaalaan. Vuoropuhelunomaisuutta kuitenkin myös oli, sillä usea aktiivimallia vastustanut kirjoitus oli vastine yhdelle tai toiselle mallia puolustaneelle kirjoitukselle.

4 TULOKSET

Seuraavaksi esitellään tutkielman empiirisen analyysin lähtökohtia, kulkua, sen kautta tehtyjä havaintoja ja näistä tehtyjä tulkintoja. Tutkielman omia rajoitteita ja rajauksia koitettiin myös tuoda esiin. Analyysin suorittamiseen liittyvän perehdyttävän vaiheen jälkeen tutkimuskysymyksiin pyrittiin lopulta vastaamaan tulosten esittelyn kautta.

4.1 Analyysin rakentaminen

Tutkielman analyttinen fokus oli yhteiseen hyvään vedonneista vaateista löytyneissä oikeutuksissa ja oikeuttamisen maailmoissa, vaikkakin myös itse vaateet tulivat tiivistetyissä muodoissa huomioiduiksi (ensin mainitusta kts. Gladarev & Lonkila 2013). Tutkielmassa yhdellä kirjoituksella katsottiin olevan yksi (vaikkakin mahdollisesti monitahoinen) vaade, minkä vuoksi näitä kahta sanaa käytettiin tulosten esittelyn yhteydessä kuin samanarvoisina. Lisäksi huomioitiin myös oikeuttamisen maailmojen ja joidenkin muiden aineistosta nostettujen asioiden määrällinen esiintyminen. Luvullisuus oli kuitenkin luonteeltaan laadullisuutta tukevaa, pitäen asiat oikeissa mittasuhteissaan ja suojaen analyysia tutkijan oman valikoivuuden ylivallalta (Heiskala 1990, 247).

Risto Heiskala (1990) on käynyt läpi sosiologisen kulttuurintutkimuksen tulkinnallisia peruseriaatteita. Periaatteet sopivat myös tämän tutkielman yhteyteen ja Heiskala itsekin havainnollistaa läpikäymäänsä lehtianalyysin kautta. Hän kirjoittaa niin muodollisista kuin sisällöllisistä relevanssiehdoista. Muodolliset ehdot viittaavat sisäiseen koherenssiin, joka tarkoittaa tutkimusasetelmasta lähtevää pätevää tulkintaa, jonka on oltava systemaattista, ristiriidatonta ja testattavaa sekä ulkoiseen koeteltavuuteen, jossa tutkielman suhdetta sen ulkoiseen maailmaan testataan, lähinnä tiedeyhteisön ja muun tutkimuksen kautta. Sisällöllinen relevanssi viittaa puolestaan siihen minkälainen tutkimus on ylipäättään sosiologisesti mielenkiintoista ja mielekästä. Yhtenä mielenkiintoisena kohteena Heiskala mainitsee kansalaiskeskustelun, joka määritellään pulmakohdista käytäväksi julkiseksi keskusteluksi ja jota tämäkin tutkielma sivusi. (Heiskala 1990, 242-243, 245).

Ehtojen täyttymisen arvioimisen vuoksi on avattava itse tulkintaprosessia, oikeusten kirjaamiseen liittyvää säännöstöä ja tutkimusasetelmallisia ratkaisuja. Tulkintaa sisältyi luonnollisesti jo vaiheeseen missä alkuperäisaineisto käytiin läpi ja siivilöitiin kirjoituksia hylkäämällä varsinaiseksi käyttöaineistoksi. Tämän valmistelun jälkeen muodostettua aineistoa alettiin tutkia vielä seikkaperäisemmin ja ottamaan siinä esiintyneitä oikeuttamisen maailmoja ylös. Säännöksi muodostui tietyn oikeuttamisen maailman kirjaaminen ylös vain kerran kirjoitusta ja kirjoittajaa kohti sen ilmentyessä, eikä maailmojen yleisestä esiintymisestä kertovaan määrälliseen dataan ole siis sisällytetty useampia ilmauksia samasta maailmasta samalta kirjoittajalta - sisällöllinen vaihtelu saman maailman sisällä on kuitenkin huomioitu, josta lisää myöhemmin.

Ratkaisu tehtiin selkeyden ja yksinkertaisuuden vuoksi, eikä kaikkien erillisten mainintojen luvullistamisella tuntunut olevan tässä kontekstissa lisäarvoa. Kyse oli kuitenkin pohjimmillaan siitä mitä maailmoja eri henkilöt olivat omissa kirjoituksissaan hyödyntäneet ja kuinka paljon vetoamisia maailmoihin oli eri henkilöiltä ja eri kirjoituksissa tehty, ts. mitkä maailmoista olivat tärkeimpiä. Sisällölliset eroavuudet saman kirjoituksen oikeutusmaailman sisällä noteerattiin erikseen, mutta kun kirjoitettiin maailma x:n esiintyneen kirjoituksissa y kertaa, tarkoitettiin tällä siis sitä kuinka monessa eri kirjoituksessa ne ilmenivät. Tällä tavoin kirjoitukset ja oikeutukset tulivat ikään kuin samalle viivalle, sillä hypoteettinen sadan prosentin ilmeneminen jonkun oikeutuksen kohdalla tarkoitti myös sataa prosenttia mukaan luetuista kirjoituksista.

Oikeutusmaailmojen sisäinen sisällöllinen vaihtelu koettiin siis myös huomionarvoisena (tästä kts. Ylä-Anttila 2010, 262). Samaa maailmaa voidaan käyttää huomattavan eri tavoilla, joten näiden tapojen huomiointi tuo tärkeää lisäinformaatiota. Tämän vuoksi aineistoa läpikäydessä on noteerattu kaikki eriävät muodot joilla tiettyyn maailmaan oli jokaisessa kirjoituksessa viitattu: viitattiinko siis esimerkiksi kansalaisuuden maailman yhteydessä lakiin, tasa-arvoon vai johonkin muuhun. Lopulta nämä eri muodot jaoteltiin pienimpään mahdolliseen määrään eri luokituksia. Maailmoista neljään viitattiin selvästi määrällisesti eniten ja nämä käytetyimmät maailmat saivat kukin kolme erilaista sisältöluokkaa. Jaottelut olivat tulkinnallisia ja saman maailman eri luokitukset olivat luonnollisesti jossain määrin lähellä toisiaan. Jaottelulla nähtiin kuitenkin olevan myös

analyttistä merkitystä. Sisällöllisten erojen merkitseminen tapahtui omana erillisenä toimenpiteenään käytettyjen oikeutusmaailmojen merkitsemisen jälkeen, kuten muidenkin aineistosta tehtyjen merkintöjen kohdalla.

Käytettyjen maailmojen ja niiden sisältöerojen lisäksi aineistosta poimittiin esiin muitakin asioita. Kaiken kaikkiaan kirjattiin ylös *käytetyt maailmat ja niiden mahdolliset yhdistelmät* (merkitseminen tapahtui myös värikoodeja käyttäen), *viittaaminen positiivisesti ja / tai negatiivisesti*, eli maailman arvojen hyväksyminen tai tuomitseminen, *käytettyjen maailmojen sisällöt*, eli miten maailmoja oli hyödynnetty, *tiivistys kirjoituksen sisällöstä* eli kirjoituksen argumentti tai vaade, oliko kirjoitus mallia *puolustanut vai vastustanut*, kirjoittajan *asema* (josta lisää edempänä) sekä mahdollisia lisähuomioita. Julkisen oikeuttamisen alkuperäistä viiteen ulottuvuuteen jakautuvaa kehikkoa ei ole siis hyödynnetty täydellisenä vaan eräänlaisena muokkauksena, mutta JOA:n painopisteet todetusti vaihtelevat kontekstista riippuen (Luhtakallio & Ylä-Anttila 2011, 39). Tekotapa ja aihe olivat tutkielman piirteistä johtuen jokaisella vaateella samat, joten niiden ylöskirjaamista ei nähty tarpeellisenä. Teon vastaanottajaa ei useimmissa kirjoituksissa täsmennetty, mutta aihepiiristä johtuen aktiivimallia vastustaneet kirjoitukset tuntuivat useimmiten olleen suunnattu päättäjille ja / tai kansan tietoisuuteen ja puolustaneiksi luokiteltavissa teksteissä vain joukoista jälkimmäiselle.

Kirjoituksista huomioitiin siis myös kirjoittajan ilmoitettu *asema* tai *status*. Tällä tarkoitetaan sitä oliko kirjoitus allekirjoitettu ”tavallisena kansalaisena” (työtön, työnantaja, työssäkäyvä) vai jonkinlaisena asiantuntijana, esimerkiksi poliitikkona, virkamiehenä tai tieteilijänä jolla on kenties erityistä tietoa aktiivimallista ja sen mahdollisista vaikutuksista. Vaikka tätä asemaa ja sen pätevyyttä ei ole voitu varsinaisesti arvioida, on asiantuntijoiden ja kansalaisen erot kirjoituksissa huomioitu ilmoitettujen asemien sekä kirjoitusten sisältöjen tarkastelun kautta. Asiantuntijoiden kirjoittamat tekstit erosivatkin kansalaisten vastaavista siten ettei niissä ollut kyse niinkään omakohtaisista kokemuksista vaan ote oli eräällä tavalla etäännytetty ja perspektiivi yksilön kokemusta laajempi.

4.1.1 Tulkinnasta

Tutkielmassa pyrittiin pitämään hyvin suora tulkinnallinen yhteys Boltanskin & Thévenot'n teoriaan ja oikeuttamisen maailmojen alkuperäisiin muotoiluihin. Analyysissa ja tulkinnallisena apuna ei kuitenkaan käytetty oikeuttamisteoriassa maailmoihin yhdistettyjä klassisia poliittis-filosofisia tekstejä, sillä tälle ei nähty varsinaista syytä eikä se myöskään vaikuta olevan yleistä teoriaa hyödyntävän tutkimuksen parissa (teksteistä kts. Boltanski & Thévenot 2006, 83-123). Tarkoituksena oli kuitenkin välttää yksioikoisuutta ja pohtia järjestysten olemuksia tarkoin. Systemaattisuuteen pyrkivä ja teorian mukainen tulkinta ei tehnyt analyysistä vaivatonta, mutta punainen lanka pyrittiin pitämään käsissä useiden tarkistusten myötä.

Kirjoitusten tulkinnassa yritettiin saada mahdollisimman hyvin kiinni kirjoittajien alkuperäisistä intentioista (vrt. Heiskala 1990, 244). Eräänä vaaran paikkana näyttäytyi tulkitsijan omien näkemysten asettuminen tulkittavan tielle nimenomaan oikeutusmaailmojen ja *maailman* itsensä suhteen. Toisin sanoen oli muistettava, että vain kirjoittajan pyrkimyksellä viitata (vetosiko tämä todella) johonkin maailmaan oli merkitystä. Tämä vaikuttaa ilmiselvältä, mutta kirjatessa järjestyksiä ylös oli asia syytä pitää mielessä. Oikeutusteorian mukaista yhteiseen hyvään vetoamista oli myös pohdittava, sillä monessa kirjoituksessa oli hyvin henkilökohtainen lataus. Tulkita oli kuitenkin suopeaa, eli jos yhteys yhteisen hyvän parempaan toteutumiseen voitiin tekstin pohjalta tehdä niin tämä myös ajateltiin sen tarkoitukseksi, varsinkin kun kyse on julkiseen keskusteluun vaikuttavista mielipidekirjoituksista.

Tulkintaa hankaloitti luonnollisesti myös tekstien eritasoinen syvyys, eli ikään kuin johtolankojen määrä tulkintojen tekemiseksi. Usein hyvin pienet seikat vaikuttivat siihen mitä maailmoja vaateiden sisältöjen voitiin todella katsoa käsittävän ja millä tavalla. Muutama teksti oli luonteeltaan erityisen pulmallinen, esimerkiksi lyhyehkö kirjoitus, jossa perimmäisenä ajatuksena on ettei perusteluja mallia vastaan tarvitse edes esittää:

”Täysin epäoikeudenmukaisen, epäinhimillisen ja järjettömän lain vaihtoehdoksi ei tarvitse esittää muuta kuin se, että laki on kumottava.” K44 (Helsingin Sanomat 31.12.2017)

Kirjoituksen ote sisältää kuitenkin oikeutusmaailmoin viittaavaa kielenkäyttöä, kuten maininnan epäoikeudenmukaisuudesta ja lopulta teollisuuden maailmaan viittaavan, mutta pinnalliseksi jäävän perustelun:

”...Jos nyt luotaisiin samanlaiset työmahdollisuudet kuin silloin, parisataatuhatta työtöntä tulee töihin juoksujalkaa ilman minkäänlaisia kannustimia tai päähän potkimisia.” K44 (Helsingin Sanomat 31.12.2017)

Tällaisestakin asetelmasta kumpuava kirjoitus ei pääse siis täysin pakenemaan yhteisen hyvään vetoamista.

4.2 Oikeutusmaailmojen ilmentyminen

	Teol.	Kansal.	Koti	Mark.	Maine	Ekol.	Inspir.
Määrä kaikissa kirjoituksissa	35	32	21	10	9	3	1
Prosentti kaikista kirjoituksista	94,6	86,5	56,8	27	24,3	8,1	2,7

Aineiston muodostaneissa teksteissä esiintyi kaikkia oikeutusteorian kuvaamia maailmoja, mutta ei suinkaan tasapuolisesti ja keskustelun olennaisimmat järjestykset erottuivatkin hyvin. Joitakin maailmoja käytettiin usein ikään kuin auttavasti tai kirjoitusten vaateita tukien kun toiset olivat taas argumenteissa ja vaateissa keskeisillä paikoilla. Valtaosassa kirjoituksia oli hyödynnetty kumpaakin käyttämisen tapaa. Lähes kaikissa kirjoituksissa viitattiin tavalla tai toisella useampaan maailmaan: useimmiten käytettiin kolmea maailmaa (14 kirjoituksessa) tai kahta maailmaa (11 kirjoituksessa). Kahdeksassa kirjoituksessa

hyödynnettiin neljää ja kahdessa tekstissä viittä maailmaa, muttei koskaan näitä enempää. Vain kahdessa kirjoituksessa pidättäytyttiin yhdessä oikeutusjärjestyksessä.

Samojen vaateiden sisällä esiintyneiden monien oikeutusmaailmojen suosio saattaa kertoa jotain julkisesta keskustelusta. Kytkös voi löytyä argumentoinnin ja vaateen vahvistamisesta, mutta toisaalta noin neljä maailmaa vaikutti olevan jonkinlainen määrällinen katto järjestysten käytölle (aiheesta kts. Thévenot, Moody, Lafayette 2000, 236; Ylä-Anttila 2010, 258-259). Isompi valikoima voikin tuntua jo hajanaiselta tai asiayhteydestä karkaavalta. On ymmärrettävää, että keskustelun aihe vaikuttanee käytettyjen maailmojen lisäksi jossain määrin myös niiden esiintyvyyteen. Jos keskustelu ja aiheen julkisuus on vahvasti nivoutunut esimerkiksi kahden tietyn maailman ympärille on vain yhteen maailmaan tukeutuminen asiaan liittyvissä kannanotoissa varmasti epätodennäköisempää.

Tutkielman kirjoituksissa esiintyivät ylivoimaisesti yleisimpinä teollisuuden ja kansalaisuuden maailmat. Teollisuuden maailmaa käytettiin lähes jokaisessa kirjoituksessa, 35 kirjoituksessa 37:stä, eli noin 94,6 prosentissa kaikista teksteistä. Lähes yhtä voimakkaasti esiintyi kansalaisuuden maailma, joka ilmeni 32 kirjoituksessa eli noin 86,5 prosentissa aineiston vaateista. Näiden kahden jälkeen seuraava merkittävä oikeutusjärjestys oli kodin maailma jota kaikkiaan 21 kirjoitusta sovelsi, saaden sen esiintymään noin 56,8 prosentissa teksteistä. Nämä kolme maailmaa olivat aineiston yleisimpien lisäksi vaateiden tai argumenttien ytimissä, eli keskustelu muodostui pääosin niiden ympärille.

Kirjoituksista löytyi melko vähän negatiivisia viittauksia maailmoihin. Näillä tarkoitetaan tässä sellaisia tuomitsemisen tapoja joissa tietyn maailman sisäisen järjestyksen sijaan sen koko arvomaailma kyseenalaistetaan toisen tai toisten järjestysten kautta. On huomattava siis ero sellaisiin testeihin nähden joissa järjestyksen arvot hyväksytään, mutta kysymykseksi nousee se mitkä esineet, ihmiset ym. ilmentävät k.o. maailmaa ja sen logiikkaa. (Boltanski & Thévenot 2006, 133-134, 215-219).

Teollisuuden ja kansalaisuuden viittausten joukossa oli negatiivisia vain kaksi kappaletta kummassakin ja kodin maailman yhteydessä puolestaan neljä. Maineen maailmaa kuvailtiin tuomitsevilla tavalla kolmesti, mutta tässä suhteessa erilaisimpana näyttäytyi markkinoiden maailma joka ilmeni kaikkiaan kymmenessä kirjoituksessa ja joka tuomittiin ankarasti peräti viidesti. Kärkkäissäkin teksteissä ei yleisesti ottaen keskitytty arvomaailmoja kohtaan hyökkämiseen vaan pikemminkin niiden puolustelemiseen ja alleviivaamiseen. Markkinoiden maailma vaikutti aineiston perusteella olevan kuitenkin tässä suhteessa poikkeuksellinen ja voidaankin pohtia onko sen asema kulttuurisesti jotenkin eriävä.

Positiivisten ja negatiivisten viittausten yhteydessä on muistettava, että joissain harvoissa kirjoituksissa samaan maailmaan vedottiin ristiritaisesti kummallakin tavalla. Samoin eri sisältöluokkia ilmeni ymmärrettävästi myös saman kirjoituksen tietyn oikeutusmaailman käytössä. Esitettyjen lukujen ei pitäisi kuitenkaan olla sekaannuttavia luonteeltaan, sillä oikeutusjärjestysten käsittelyssä ei määrällistetty sisältöluokkia tai positiivisia ja negatiivisia ilmaisuja kokonaisuuksina. Tietty sisältöluokka onkin esiinnyttyään kirjattu vain kerran yhtä kirjoitusta tai vaadetta kohden, samoin kuin mainitut positiiviset ja negatiiviset arvottamiset.

Tuloksissa on huomioitu vain suorat viittaukset oikeuttamisen maailmoihin. Koska keskustelu aktiivimallista on saanut alkunsa lakimuutoksesta olisi sinänsä perusteltua nähdä jokainen kirjoitus vastineena tälle ja suhtautumisena kansalaisuuden maailman toimintaan - tämä seikka tietysti osaltaan selittää kansalaisuuden maailman vankkaa asemaa tekstien joukossa. Tämän kaltaiset taustatekijät on kuitenkin jätetty huomioimatta, ellei niitä ole erikseen nostettu esiin. Myöskään parafraseja toisen kirjoittajan tai henkilön ajatuksista ei ole oikeutuksellisesti huomioitu, mutta niitä on tietysti käytetty tulkinnallisena apuna. Tutkielmassa on siis nimenomaan keskitytty siihen mitä kirjoituksissa on kirjoittajan tai kirjoittajien puolesta haluttu julkilausutusti esittää.

4.2.1 Teollisuuden maailman oikeutukset

Teollisuuden maailma oli aineistossa kaikkein esiintyvin oikeuttamisjärjestys. Mukaan mahtui ainoastaan kaksi kirjoitusta joista ei löytynyt siihen minkäänlaisia viittauksia ja teollisuuden järjestys esiintyi usein myös yhdistelmäargumenteissa muiden maailmojen kanssa. Viittaukset teollisuuden maailmaan jaettiin analyysissä kolmeen eri luokkaan niiden sisällöllisten erojen tai nyanssien perusteella. Kategorioiksi muodostuivat *toimiva järjestelmä*, *kritiikki tiedon puutteesta* sekä *auktoriteettiin ja tieteeseen vetoaminen*.

Ensin mainittu oli sisältöluokista yleisin ja siitä kerättiinkin yhteensä 34 viittausta. Toimivan järjestelmän viittauksissa korostettiin tehokkuutta yhteiskunnallisessa mielessä: työhön ja työnhakuun kannustamista, vähäistä byrokratiaa, tarkkanäköistä suunnittelua ja työllisyyden todellista kohentamista. Toimivaa järjestelmää alleviivattiin muun muassa seuraavin tavoin:

”On ihan järjetöntä, että joudun hakemaan työpaikkoja, joita en ikäni ja sairaushistoriani takia enää saa. Yksilöllisiä tilanteita ei selvästikään oteta tarpeeksi huomioon. Siihen pitäisi puuttua ja oikaista näin tilastojakin. Sitä paitsi aiheutan työhakemuksillani vain turhaa vaivaa työnantajille.” K30 (Helsingin Sanomat 18.1.2018)

”On vaikea ymmärtää, miten kenenkään työllisyyttä edistetään asetelmalla, jossa tulojen vähentymisen pelko määrittelee toteutettavia työllistymistoimenpiteitä. Mitä jos asiakkaalle aidosti sopiva kurssi järjestetään huhtikuussa, mutta hänen on saatava tarkkailujaksolleen riittävät ”aktiivisuustunnit” jo maaliskuun puolella? Osallistuuko hän toimenpiteeseen, jota kukaan ei katso hänelle järkeväksi tai tarpeelliseksi?” K43 (Helsingin Sanomat 2.1.2018)

Mallin kritiikin lisäksi myös muutos- ja ratkaisuehdotuksia esiteltiin:

”Pääkaupunkiseudun kunnat velvoittavat jo nyt julkisissa hankinnoissaan työllistämään pitkäaikaistyöttömiä tai osatyökykyisiä. Esimerkiksi Forssassa tuetaan osuuskuntia niin,

että kuntalaiset saavat tilaisuuden pienimuotoisesti myydä osaamistaan menettämättä työttömyysturvaansa.” K36 (Helsingin Sanomat 10.1.2018)

Toimivaan järjestelmään vetoaminen oli yleisintä niin aktiivimallia puolustavissa kuin sitä vastustavissakin äänenpainoissa. Näin ollen kantojen eroissa oli kyse teollisuuden maailman sisäisestä testistä, jossa tehokkuuden toteutuminen ja oikeanlainen toimivuus asetetaan puntariin eri näkökulmien kautta. Seuraavassa otteessa mallia puolustetaan toimivan järjestelmän lähtökohdista:

”Hallituksen tärkeä tehtävä on pitää mahdollisimman iso osa työikäisestä väestöstä töissä. Se on erityisen olennaista juuri nyt – tämän ja seuraavan hallituksen toimikausilla. Suomen ikärakenteen takia iso osa suomalaisista on joka tapauksessa työelämän ulkopuolella.” K53 (Helsingin Sanomat 15.6.2018)

Toimivan järjestelmän luokka sisällytti itseensä paljon erilaista ainesta, mutta tehokkuuden ja suunnitelmallisuuden alleviivaamisen voidaan nähdä myös lähtökohtaisesti tekevän niin. Toinen sisältöluokka, kritiikki tiedon puutteesta, olikin oikeastaan vain kuin tarkennus toimivan järjestelmän kategorialle. Olennaista siihen luetuissa viittauksissa oli kuitenkin tietty näkökulma tehokkuuteen ja toimivuuteen. Siinä missä toimivan järjestelmän viittausten yhteydessä painotettiin mallin ja yhteiskunnan suhdetta, oli tiedon puutteen kritiikeissä kysymys mallin toiminnasta sen viranomais-organisatorisessa kehikossa, eli ongelmissa läpinäkyvyyden, vaikeaselkoisuuden ja osaamattomuuden suhteen. Näissä viittauksissa painotettiin mallin keskeneräistä ja huteraa toteutumista käytännön byrokratiassa:

”Kysyttäessä näiden palveluiden suhteesta aktiivimalliin maksajan vastaus on, ettei -sotiaali- ja terveysministeriö ole vielä ohjeistanut asiassa. Aktiivisuuden seurantajakso alkoi kuitenkin jo tammikuun alussa, eikä maksajalla ole ohjeistuksia. Pitääkö työttömän siis arvuutella omia oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan?” K24 (Helsingin Sanomat 17.2.2018)

Lainauksessa on mukana myös kansalaisuuden maailmaan yhdistettävää kielenkäyttöä ja näiden kahden maailman yhteyttä käsitellään myöhemmin tarkemmin. Viimeiseksi sisältöluokaksi teollisuuden maailman kohdalla muodostui asiantuntijuuteen ja tieteeseen vetoaminen. Asiantuntijuuteen vetoaminen omaa nopeasti ajateltuna yhteyksiä maineen maailmaan, mutta varsinaisen henkilöyteen vetoamisen sijaan huomio painottui tässä tietämyksen, tieteiden ja osaamisen alueille:

”ASiantuntijat ovat melko yksimielisiä siitä, ettei meillä ole mahdollisuuksia muiden Pohjoismaiden työllisyyden tasolle ilman tukiviidakon ja palkkaamiskynnyksen muutosta. Muutoin velkaantumisen jatkuu yli noususuhdanteen, ja olemme pulassa, kun seuraava suhdannelama tulee ensi vuosikymmenellä.” K52 (Helsingin Sanomat 30.12.2017)

Asiantuntijuuteen vetoamista ja kritiikkiä tiedon puutteesta oli aineistossa kumpaakin vain kymmenen ilmaisun verran, mikä on tehokkaan järjestelmän viittauksiin verrattuna vaatimattomasti. Lisäksi nämä kaksi olivat selvästi enemmän argumentaatiota tukevissa rooleissa kuin sen tärkeimmällä paikalla. Tässä yhteydessä on kuitenkin painotettava niiden spesifimpää luonnetta.

Teollisuuden maailmaa tuomitsevia viittauksia ei ollut koko aineistossa kuin kaksi. Tämä ja järjestyksen yleisyys voivat kertoa jotain julkisesta keskustelusta, oikeutusteoriasta tai molemmista. Teollisen maailman käyttö ei tosin ollut yllättävää aktiivimallikeskustelun aihepiiri ja malliin käyttöönottoon liittyneet seikat mielessä pitäen. Maailman yleinen esiintyvyys on kuitenkin nähtävissä erilaisissa yhteyksissä edeltävien tutkimusten kautta (esim. Boltanski & Chiapello 2007; Gladarev & Lonkila 2013; Huikuri 2011; Luhtakallio 2010). Tämän valossa voidaan miettiä järjestyksen sidosta julkiseen keskusteluun: onko maailma ainakin ns. länsimaisessa kontekstissa niin yleismaailmallisesti hyväksytty ja sisäistetty että sen käytöltä on suorastaan vaikea välttyä? Pluralistisiksi luonnehdittaville yhteiskunnille teollisuuden maailma voikin olla yksi voimakkaimmista arvokeskustelullisista yhdistäjistä (tästä kts. myös Luhtakallio 2012, 173; vrt. Ylä-Anttila 2010, 181).

Lisäksi teollisuuden voidaan katsoa olevan hieman erikoinen muihin oikeutusteorian maailmoihin suhteutettuna. On nimittäin mahdollista kiistää tehokkuuden asema varsinaisena tai perimmäisenä arvona. Tehokkuus onkin *instrumentaalista* ja sen voidaan katsoa tukevan jotain muuta tai muita siitä erotettavissa olevia arvopohjia. Tehokkuus, toimivuus ja pätevä suunnittelu ovat asioita joita on vaikea olla allekirjoittamatta kontekstista riippumatta.

Järjestykseen liittyy toki myös reaali maailmallisia asioita jotka eivät varsinaisesti ole instrumentaalisella tavalla neutraaleita, kuten esimerkiksi massatuotanto jossa teollisuus on kompromississa markkinoiden maailman kanssa (Boltanski & Thévenot 2006, 332-335). Teollisuuden piirin kytkökset muihin arvoihin esimerkiksi valtion investointien, koulutuksen suunnittelun tai tieteen toiminnan reunaehtojen parissa onkin syytä pitää mielessä, vaikka kompromissit tai yhdistelmät eivät olisi aina ilmiselviä. Onkin siis mahdollista, että teollisuuden maailman kielenkäytöllä peitellään esimerkiksi hankalampana koetun markkinoiden maailman yhteisiä, vaikka tässä astutaankin tulkinnallisesti hankalalle alueelle.

4.2.2 Kansalaisuuden maailman oikeutukset

Vetoomukset kansalaisuuden maailmaan kohosivat määrällisesti hyvin lähelle teollisuutta ja yhdessä nämä kaksi dominoivatkin aineistoa. Kansalaisuuden järjestys oli myös yhtä lailla kyseenalaistamaton kirjotusten joukossa, sillä sekin sai vain kaksi arvomaailman tuomitsevaa viittausta. Näin ollen kansalaisuudenkin tapauksessa olennaisiksi asettuivat huomiot siitä mikä toteuttaa ja ilmentää järjestyksen arvoja. Kansalaisuuden maailman sisältö jaettiin teollisuuden tavoin kolmeen toisistaan eriävään luokkaan: *solidaarisuus- ja tasa-arvovaatimukseen, yhteiskunnan hyvinvoinnin peräänkuuluttamiseen sekä rakenteiden sekä järjestelyjen huomiointiin*.

Luokat esiintyivät aineistossa melko tasaisesti. Solidaarisuuden ja tasa-arvon painotukset olivat kuitenkin suosituimpia, yltäen kaikkiaan 26 viittaukseen (vrt. Ylä-Anttila 2010, 180-181). Näissä ilmauksissa oli kyse työttömien tai työttömien sisällä olevan joukon

sortamisesta ja / tai tämän ehkäisemisestä, tasapuolisuusvaatimuksista sekä arvostuksen ja reiluuden toteutumisesta:

”Mutta jos työttömyysturvan säilyttämisen ehdoksi asetetaan velvoite hakea tiettyä määrää työpaikkoja – samalla kun ainoa selvä palvelu on työnhakutavoitteen sisältämä sähköinen työnhakusuunnitelma – eivät työttömän saamat palvelut ja velvollisuudet ole oikeassa tasapainossa.” K2 (Helsingin Sanomat 30.6.2018)

”Uusi aktiivimalli lisää mielenterveysongelmista kärsivien työttömien ahdinkoa, sillä te-toimistojen väkinäiset koulutukset ja työttömien suuri paine etsiä pieniä työn rippeitä tuovat arkeemme lisää ahdistusta.” K51 (Helsingin Sanomat 30.12.2017)

Solidaarisuus- ja tasa-arvomainintojen yhteydessä ilmeni usein arvostukseen, häpeään ja kunniaan liittyviä alleviivauksia. Välillä ne voitiin tulkita selviksi viittauksiksi kansalaisuuden maailmaan, mutta joskus sisältö oli taas liian yksilö- ja henkilökeskeistä yhteiseen hyvään vetoavaa oikeuttamista ajatellen. Nämä huomiot vihjaavat kuitenkin yhteyksistä aiemmin havaittuihin, henkilöön pureutuviin kipupisteisiin työttömyydessä (esim. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 24-27; Kovalainen 2000, 71).

Yleisen hyvinvoinnin korostaminen erosi solidaarisuuden ja tasa-arvon viittauksista siten, että ensin mainitun yhteydessä luottamus, eheys, harmonia ja näiden ylläpito saivat merkityksensä koko yhteiskunnan kehityksessä. Luokat ilmenivät usein myös yhtäaikaisesti ja saman argumentin osina. Viittauksia yleistä hyvinvointia koskien kerääntyi 15 koko aineistosta. Seuraava ote ilmentää sen sisältöä puhtaimmillaan:

”Sääntelyn henki ja sanktioilla uhkaaminen muuttuu myös ihmisten väliseksi - ennakkoluuloiksi ja epäluottamukseksi. Pahimmillaan yhteiskuntaryhmät eriytyvät entisestään, mikä pitkän ajan kuluessa uhkaa yhteiskunnan eheyttä.” K36 (Helsingin Sanomat 10.1.2018)

Rakenteiden ja järjestelyjen sisältöluokassa keskityttiin puolestaan demokraattisen valtioyhteiskunnan virallisiin periaatteisiin ja institutionaalisiin palasiin, painottaen siten sen

fyysistä ja juridista puolta yhteiskunnassa toteutuvan hengen sijaan. Tämä tarkoitti muun muassa palvelujen, lakien, säädösten, työsopimuksien ja oikeuksien esiin tuomista. Tietysti esimerkiksi myös tasa-arvo vaatimukset ovat yhteydessä lakiin ja juridiikkaan, mutta olennaisiksi eroiksi muodostuivat tässä lähestymistapa, sanavalinnat ja painotus. Rakenteiden ja järjestelyjen viittauksia esiintyi yhteensä 22, mikä on miltei yhtäläinen määrä solidaarisuus- ja tasa-arvoilmaisujen kanssa. Näitä olivat esimerkiksi seuraavat:

”Työttömän aktiivimalli on todellisuudessa pelkästään rankaisumalli. Jos työtä ei löydy, leikataan toimeentuloa. Onko se edes perustuslain mukaista?” K55 (Helsingin Sanomat 21.12.2017)

”...Kenties ihminen alkaisi taas nähdä itsensä aktiivisena subjektina eikä passiivisena objektina, jollaiseksi hänet usein on muovannut joko liian ”hyvä” tai väärin suunnattu -sosiaaliturva.” K14 (Helsingin Sanomat 18.4.2018)

Toinen ote oli yksi kahdesta negatiiviseksi luetuista viittauksista, joista kumpikin asetettiin rakenteiden ja järjestelyiden kategorian alle (esimerkin lisäksi myös työehtosopimuksia kritisoitiin). Siitä huomataan ettei maailmaa tuomittu mitenkään ehdottoman jyrkässä mielessä, sosiaaliturvaan liittyvän sisällön tasapainoillessa järjestyksen sisäisen testin ja varsinaisen ankaran tuomion välillä. Lopulta tulkinnassa päädyttiin kuitenkin jälkimmäiseen tulemaan, sillä muotoilu arvostelee hyvinvointivaltion kenties sisällyttävintä mekanisme kansalaisuudelle vieraasta, yksilöä korostavasta näkökulmasta käsin.

Kansalaisuuden maailma on teollisuuden maailman tavoin piiriltään hyvin kattava. Sen yhteisen hyvän käsitys yksilön ylittävissä yhdistävissä siteissä ja kokonaisuuksissa on periaatteessa *kaikkein* yhteiseksi laskettuun hyvään liitettävissä. Käytännössä asia ei toki usein ole näin yksioikoinen, sillä kansalaisuuden maailman erityiset esineet, roolitukset, sanasto ym. tekevät siitä enemmän omanlaisensa. Kuitenkin jopa koko yhteiskunnan ja eräänlaisen maailmankansan kaltaisten monoliittisten joukkojen lukeminen kansalaisuuden maailman alaisuuteen saattaa tehdä siitä analyttisesti pulmallisen (kts. Boltanski & Thévenot 2006, 185). Tutkielmassa käytetyn luokittelun tapainen järjestely tuntuukin

selkeyttävän sinänsä erilaisilta tuntuvia lähtökohtia esimerkiksi lain noudattamisen tai jaetun ihmisyyden painotuksissa (kts. Ylä-Anttila 2010, 262).

4.2.3 Kodin maailman oikeutukset

Kodin maailma ei yltänyt viittauksissaan aivan teollisuuden ja kansalaisuuden maailmojen tasolle, mutta oli silti laskettavissa aineiston kolmen tärkeimmän oikeuttamisjärjestyksen joukkoon. Tämä ei johtunut vain vetoamisten määrästä, mikä puolestaan näkyi järjestyksen ilmenemisellä enemmän kuin puolesta kaikista kirjoituksista ja yli tuplasti seuraavaksi suosituimpaan oikeutusmaailmaan verrattuna. Kodin maailma oli myös usein vaateiden keskeisellä paikalla ja liittyi siten olennaisella tavalla käytyyn keskusteluun. Tässäkään suhteessa se ei kuitenkaan yltänyt aivan kodin ja teollisuuden maailmojen tasolle.

Kodin maailman oikeutukset eivät aina esiintyneet maailmalle annetussa alkuperäisessä mielessä täydellisinä. Järjestykseen kuuluvia kasvotusten hoidettavia ja tiiviitä sosiaalisia suhteita ei varsinaisesti löydetty aineiston kirjoituksista. Keskustelun raamien mukaisesti valtiollinen ja poliittinen konteksti sai sisällön pysymään yleisemmällä ja etäännytetymmällä yhteiskunnallisella tasolla, esimerkiksi yleisinä huomioina oman osansa tekemisestä. (vrt. Boltanski & Thévenot 2006, 174). Näiden ilmaisujen katsottiin silti ilmentävän kodin maailmaa tai vähintäänkin sen jonkinlaista ”perintöä”.

Kodin maailmaa koskevat viittaukset luettiin sisällöltään kahdenlaisiksi. Ensinnäkin vaateissa korostettiin luonteen ominaisuuksia, tarkemmin ilmaistuna tiettyä *kunnollisuutta ja velvollisuutta*. Järjestykseen olennaisesti liittyvä oikeaoppisen kasvatuksen ja osansa tekemisen eetos asettui näissä alleviivauksissa etualalle:

”Näistä kansalaisista kymmenisen prosenttia on alle kolmekymppisiä nuoria työttömiä miehiä, joille peruskoulun jälkeen ei ole kelvannut sen enempää työnteko kuin kouluttautuminenkaan. Miten tämä syrjäytyvien joukko aikoo tulevaisuutensa rakentaa? Ettei vain ajatuksena ole elää veronmaksajien kustannuksella kohdusta hautaan?” K14 (Helsingin Sanomat 18.4.2018)

”Arktinen aktiivisuus on äärioloissa toimimista, ruoan tuottamista marjoista, kalasta ja lihasta. Se on vaatteiden ja koneiden korjausta, perheen turvaverkkona olemista ja talon lämpimänä pitämistä. Passiivinen kuolisi täällä kuin torakka pakkasessa.” K25 (Helsingin Sanomat 5.2.2018)

Jälkimmäinen aineistolaina pohjautuu kodin maailmaa koskeneeseen testiin. Tässä tapauksessa aktiivimallia vastustavassa kannanotossa määriteltiin aktiivisuus omin tavoin kodin järjestystä hyödyntäneellä kielenkäytöllä ja merkityssisällöillä. Velvollisuuden ja kunnollisuuden viittauksia kerättiin aineistosta lopulta yhteensä 19 kappaletta. Samanaikaisuus kansalaisuuden maailman ja varsinkin kunnollisen kansalaisen ajatuksen korostamisen kanssa havaittiin useamman kerran, josta lisää myöhemmin.

Järjestykselle annetun toisen sisältöluokan viittaukset keskittyivät puolestaan *sosio-paikallis-ajallisiin* tekijöihin, kuten perinteisiin ja menneeseen, paikallisuuteen ja perheeseen sekä hierarkiaan. Sosiaaliset suhteet tulivat niissä selvemmin artikuloituksi. Sosiaalista, paikallista ja ajallista korostavaa sisältöä löydettiin aineistosta yhteensä yhdeksän ilmaisun verran. Seuraava aineisto-ote havainnollistaa luokitusta:

”Nykyinen aktiivimalli on varovaista paluuta entiseen. Nyt ei tosin tarvitse ilmoittautua kahden viikon välein työvoimatoimistossa, koska te-toimistojen henkilökuntaa on tehokkuuden nimissä vähennetty pilvin pimein. Siihen on vielä matkaa, että laiska ukko – ja tällä en todellakaan tarkoita kaikkia työttömiä – patistetaan tietöihin korvauksen saamiseksi.” K39 (Helsingin Sanomat 5.1.2018)

Yllä olevassa lainauksessa on mukana myös teollisuuden maailman kritiikkiä. Kodin järjestys sai enemmän sitä tuomitsevia viittauksia kuin kaksi aiemmin esiteltyä oikeutusmaailmaa. Näitä löydettiin yhteensä neljä kappaletta, kaksi kumpaankin sisältöluokkaan. Kodin maailma voi kuitenkin olla nykypäiväisessä julkisessa keskustelussa helpommin kritisoitavissa kuin teollisuuden ja kansalaisuuden vastaavat, joten lopulta melko vähäiset negatiiviset viittaukset ovat ehkä yllättäväkin seikka. Toisaalta useimmat aineistossa esitetyt vetoomukset keskittyivät esimerkiksi perinteiden

noudattamista varmasti hankalammin kyseenalaistettavaan sisältöön, kuten juuri velvollisuuksien noudattamiseen.

4.2.4 Muut oikeutukset

Seuraavaksi käsitellään jäljelle jääviä ja keskustelussa vähemmän noteerattuja oikeutusmaailmoja. Vähäisempien viittausmäärien lisäksi niiden roolina oli lähestulkoon aina olla jonkinlaisina argumentointia tukevia huomautuksia ja ne sijoittuivatkin vain harvoin kirjoitusten keskeisiksi osiksi. Näistä oikeutuksista markkinoiden ja maineen maailmat olivat muita jäljelle jääviä suosituimpia, ensin mainitun ilmennyttyä kymmenessä (noin 27 % kaikista teksteistä) ja jälkimmäisen yhdeksässä kirjoituksessa (noin 24,3 % kaikista teksteistä).

Markkinoiden maailman vähäisempi läsnäolo kertoo ainakin siitä etteivät lakimuutoksen sanktioiden tuomat rahalliset vaikutukset vaikuttaneet olevan keskustelussa tärkeällä paikalla. Maailmaa käsiteltiin myös viisi kertaa negatiivisesti, mikä on jokseenkin runsaasti ottaen huomioon sen esiintymisen kokonaismäärän. Sisällöllisesti nämä markkinoiden maailman tuomitsevat viittaukset arvostelivat rahan valtaa suhteessa yksilöön, kansaan tai ympäristöön. Positiivisesti maailmaan suhtautuvissa ilmaisuissa painotettiin säästämistä ja huolta tulonmenetyksistä. Myös varsinaiseen markkinataloudelliseen toimintaan vedottiin kilpailukyvyyn, voiton tavoittelun ja rahan luomisen kaltaisten ilmaisujen kautta, kuten seuraavassa otteessa jossa markkinajärjestys oli harvinaisesti myös vaateen olennaisin maailma:

”Työpaikat eivät ole muutaman tunnin pysäkkejä eivätkä työntekijät pysäkeille heitettäviä säkkejä. Yrityksessämme me koulutamme henkilöstöä omalla kustannuksellamme ja kehitämme toimintaa, jotta pärjäisimme globaalissa kilpailussa. Näin kuuluu tehdä.” K31 (Helsingin Sanomat 16.1.2018)

Maailman sisällölliset eroavuudet olivat aineistossa hyvin tasaisesti jakautuneet. Oikeutusteorian tapa käsittää markkinoiden maailma laajempina inhimillisten halujen piirinä teki sen käsittelystä vaikeaa ja järjestykseen liittyvä tulkinta olikin usein

haastavampaa kuin muiden. Viittaukset rahaan (silkan hinnan sijasta) esimerkiksi verotulojen kohdalla osoittivat usein toiseen maailmaan tai järjestysten yhdistelmään.

Maineen maailma kohosi miltei yhtä hyödynnetyksi kuin edellä mainittu markkinajärjestys. Sen yhdeksästä noteerauksesta valtaosa keskittyi arvostamaan tai arvostelemaan sitä mitä laaja ihmisjoukko oli mieltä ja mukana olikin myös kolme järjestyksen tuomitsevaa kannanottoa. Maineen maailma oli teksteissä aina hyvin vähäisessä, statistinomaisessa roolissa eikä vetoamuksia koko keskustelua elävöittäneeseen kansalaisaloitteeseenkaan juuri esiintynyt. Näyttääkin siltä ettei Yhdysvalloille ominaisempaa enemmistön mielipiteeseen nojaamista nähty keskustelun kontekstissa kovin olennaisena (vrt. Thévenot, Moody & Lafaye 2000, 254). Maineikkaaseen henkilöön vedottiin myös kahdessa kirjoituksessa. Näin oli myös seuraavassa, useampiakin oikeuttamisen maailmoja hyödyntävässä otteessa:

”MILJARDEJA maksavat digitaaliset järjestelmät ovat uuden ajan vaivaistaloja, sanoo amerikkalainen kirjailija ja valtiotieteen professori Virginia Eubanks.” K8 (Helsingin Sanomat 15.5.2018)

Kahden jäljelle jäävän oikeutusjärjestyksen ilmeneminen oli erittäin vaatimatonta. Ekologian maailma esiintyi vain kolmessa kirjoituksessa, eli noin 8,1 prosentissa kaikista teksteistä. Keskustelun konteksti mielessä pitäen on tämäkin määrä toki omalla tavallaan huomionarvoinen. Kahdessa kirjoituksessa ekologiaa sivuttiin ohimennen, mutta yhdessä vaateessa se nousi jopa keskeisimmäksi tekijäksi. Kyseisessä tekstissä yhdisteltiin pääasiassa ekologista ja teollista järjestystä, aktiivimallissa nähdyn roskaongelman hillitsemisen potentiaalin kautta. Ekologian maailman ilmeneminen näinkin kaukana sille ominaisemmista yhteyksistä voi kertoa sen vakiintuneesta asemasta nykyisellä kulttuurisarvolla kentällä.

Inspiraation maailman hyödyntämisen voidaan katsoa käytännössä puuttuuneen aineistosta. Vain yksi kirjoitus sisälsi maailmaan yhdistettävää kielenkäyttöä; tässä tekstissä ihailtiin tunteellista ja ehkä järjenvastaistakin ratkaisua pistää elämä ylösalaisin silkan vaihtelun vuoksi. Maailman viittaus oli sisällöltään osittain ristiriidassa muun argumentoinnin kanssa

ja esiintyi vain yhden lyhyen lauseen sisällä. Ekologian ja inspiraation järjestysten roolit aineistossa ja kirjoituksissa jäivätkin lopulta kuriositeeteiksi.

4.3. Aktiivimalliin vastustaminen ja puolustaminen

Oikeutusmaailmoin vetoamisten yleisen esittelyn jälkeen tarkastellaan mielipidekirjoituksissa ja vaateissa esiintyneitä linjoja, eli selvitetään tutkielman rajoissa väitteissä ja oikeutusmaailmojen käytössä ilmenneitä samankaltaisuuksia. Tarkoitus on siis ylittää pelkkä maailmojen käytön esittely keskustelun kuvailussa ja katsoa lähemmin minkälaisilla oikeutusmaailmojen yhdistelmillä ja merkityssisällöillä esimerkiksi aktiivimallia puolustaneet kirjoitukset operoivat.

4.3.1 Aktiivimallia vastustaneet vaateet

Aktiivimallia vastustaneiden kirjoitusten vaateita purkaessa ja niissä esiintyviä yhteneväisyyksiä esitellessä lienee aluksi syytä tähdentää pikaisesti sitä mistä kirjoituksissa ei varsinaisesti tuntunut olevan kyse. Muutokset joita aktiivimalli aiheutti etuuksien jakamisessa ja ns. tuloleikkurivaikutus eivät aineiston ja analyysin perusteella vaikuttaneet olevan mielenilmausten olennaisimpia aiheita. Rahallisten vaikutusten esiinnyttyä ne tunnuttiin usein paikallistettavan jonkin perustavampaa laatua olevan ongelman oireiksi. Markkinoiden maailman vähäisempi hyödyntäminen ja muiden maailmojen suosio kuvasi tätä tyhjentävästi.

Teollisuuden ja kansalaisuuden maailmat hallitsivat vetoomusten kenttää aiemmin kerrotulla tavalla kummankin esiinnyttyä miltei jokaisessa kirjoituksessa. Näin oli tietenkin myös aktiivimallia vastustaneiden vaateiden yhteydessä ja kyseiset maailmat olivat myös argumenteissa olennaisimmat. Kaikkiaan teollisuus ilmeni vastustaneissa kirjoituksissa 28 ja kansalaisuus 26 kertaa, jättäen seuraavaksi suosituimman kodin maailman 15 vetoamisellaan selvästi taakse. Kärkikolmikon jälkeen viitatuin markkinoiden maailma noteerattiin yhdeksässä kirjoituksessa, mikä tarkoittaa yhtä lukuunottama kaikkia teksteissä esiintyneitä viittauksia siitä.

Esitetyistä luvuista voi päätellä kahden hyödynnetyimmän oikeutusjärjestyksen asettuneen keskeisille paikoille usein samoissa vaateissa, mutta on tärkeää myös havainnollistaa tapa jolla tämä yhteismaailmallisuus yhtenäen tapahtui. Teollisuuden ja kansalaisuuden maailmat eivät nimittäin olleet vain kompromississa keskenään, vaan monesti myös lähestulkoon erottamattomia: Luhtakallion (2012, 157-158) ja Ylä-Anttilan (2010, 188) löydösten mukaisesti järjestykset olivat keskenään pikemminkin harmonisessa liitossa kuin häilyvässä aselevossa. Voimakkaimmillaan yhteys muistutti Laurent Thévenot'n, Michael Moodyn ja Claudette Lafayen (2000, 245) kuvausta ranskalaisesta ”teknokratiasta”, jossa teollinen suunnittelu todellistaa kansalaisuuden yleistahdon - tosin tämän tutkielman aineistossa kansalaisuus ilmentyi yleisesti vain työttömien tai jonkin heidän sisäisen ryhmänsä kautta. Välillä maailmojen liittoa havainnollistettiin osoittamalla syy-seuraus-yhteys (kts. Ylä-Anttila 2010, 200, 205). Näin tapahtui myös seuraavan yksiselitteisen aineisto-otteen vaateessa:

”Kun sosiaaliturvaa monimutkaistetaan yhä uusilla velvoitteilla, lopputuloksena on tilanne, jossa hyvinvointivaltio palvelee heikoimmin niitä, joita varten se on rakennettu.”
K7 (Helsingin Sanomat 24.6.2018)

Maailmat saatettiin esittää myös niin, että rajaukset niiden välillä kävivät hankalammiksi:

”AKTIIVIMALLIN ensimmäinen koejakso osoitti, että vain pieni osa työttömistä pystyi muuttamaan tilannettaan. Jo etukäteen asiantuntijat – työttömät ja tutkijat – kertoivat, että aktiivimalli menee karille. Työtä, kursseja tai realistisia yrittäjämahdollisuuksia ei ole kaikille. Sen sijaan esimerkiksi Ylen (7.3.) mukaan kolmasosa tulisi muutenkin täyttämään mallin vaatimuksen pätkätöillä.” K18 (Helsingin Sanomat 5.4.2018)

Esimerkissä näkyy aikaisemman aineisto-otteen tavoin järjestyksellisyttä, mutta seuraussuhde on varsinkin kirjoituksen muun sisällön (jossa huonosti toimivan mallin syyksi esitettiin päättäjien piittaamattomuus työttömistä) vuoksi epäselvempi. Lisäksi työttömiä kuvailtiin teollisen maailman sanastolla asiantuntijoiksi, joiden kuvailtu ahdinko on puolestaan taas kansalaisuuden maailman sfäärissä. Tasa-arvo ja teollishenkinen ohjaaminen näyttäytyivät esineellisellä tasolla kuvailtuna melkein kuin samana asiana.

Edellä mainittu saa pohtimaan myös oikeutusmaailmojen käytön ja teorian suhdetta. Mallia vastustaneissa vaateissa viitattiin usein vain kahteen maailmaan kerrallaan, mutta ainoastaan kahdessa niissä pelkästään yhteen. Vähempien maailmojen käyttö saattaa kieliä suuremmasta intohimosta asiaa kohtaan punnitsevan ja strategisen, laajan argumentoinnin sijaan (kts. esim. Eranti 2014, 34). Voisiko maailmojen kokonaisuuksia ja yhdentymiä järjestää kuitenkin myös teoreettisiksi abstraktioiksi, jos ne todella esiintyvät harvoin yksin ja usein jonkinlaisessa yhteydessä?

Solidaarisuus- ja tasa-arvoeetos oli vastustaneiden vaateiden kansalaisuuden maailman viittauksissa tuntuvasti mukana, etenkin mallin kohdanneiden työttömien kirjoituksissa. Keskeinen viesti tuntui olevan syrjinnän ja nöyryytyksen esiin tuominen sekä ymmärryksen puute järjestelmän tai päättäjien puolelta. Solidaarisuusvaatimukset saattavat siis nousta esiin suomalaisessakin poliittisessa keskustelussa kun vahvasti erilaisiksi koetut yhteiskunnalliset asemat korostuvat (vrt. Luhtakallio 2012, 158). Huomiot epäreilusta kohtelusta yhdistyivät teollisen järjestyksen organisatorisen ja byrokraattisen toimivuuden puutteisiin sekä lakien ja säädösten luonteeseen. Toinen kahdesta olennaisesta maailmasta saattoi korostua jonkun verran vaateesta riippuen, mutta usein nämä kaksi olivat kuitenkin edellä mainituilla tavoilla liitoksissa.

Solidaarisuutta korostaneiden vaateiden yhteydessä esiintyi myös häpeän kokemista ja alemmuudentunnon ilmaisuja (kts. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 24-27). Niiden käsittelyt muodostuivat luonnollisesti hyvin henkilökohtaisiksi, jonka vuoksi tulkinta yhteiseen hyvään vetoamisesta oli usein hankala tehdä. Ilmaisut viittasivat kuitenkin siihen, että keskustelussa oli osaksi kyse syvällä identiteetissä koetusta asiasta. Tähän olivat omalla tavallaan kytköksissä myös kirjoituksista löytyneet kodin maailman viittaukset. Ne eivät esiintyneet argumenttien päärooleissa, mutta vahvistivat kuitenkin velvollisuuksien noudattamisen, osansa tekemisen ja tunnollisuuden hyväksyntää. Kyseiset asiat tuntuivat limittyvän siihen mikä koetaan kunnollisena kansalaisuuteena. Oikeutusmaailmallista yhteyttä ja sidosta hahmottui siis tässäkin, muttei kuitenkaan niin voimakkaalla tavalla kuin teollisuuden ja kansalaisuuden järjestysten tapauksessa. Kodin maailman perinteisten ja läheisten sosiaalisten suhteiden hallinnan ominaisuudet ja sen

luonteelle esittämät vaatimukset tunnutaan kokevan edelleen läsnä laajemmassa nykypäiväisessä yhteiskunnallisessa kontekstissa.

4.3.2 Aktiivimallia puolustaneet vaateet

Yhteisen ja olennaisen tiivistäminen aktiivimallia puolustaneista kirjoituksista muodostui jokseenkin mutkikkaaksi toimenpiteeksi. Syynä oli ensinnäkin niiden vähäinen määrä ja puolustaneiksi luettuja vaateita muodostuikin vain seitsemän koko aineistoon. Lisäksi ne olivat tyyliltään ja lähestymistavaltaan vastustaneita tekstejä huomattavasti varovaisempia ja jopa ristiriitaisia; mallia myös osittain kritisoitiin. Puolustaneita vaateita voisikin luonnehtia siten, että hyökkäävän otteen sijaan tuotiin usein esiin aktivointikäytännössä koettu piilennyt potentiaali. Myös vastustaneissa kirjoituksissa esiintyi joskus esimerkiksi aktivointipolitiikan kannatusta, mutta mielipide juuri uudesta mallista ja sen tuomista lakimuutoksista eivät koskaan vaikuttaneet niissä sumeilta. Puolustaneiden kirjoitusten parissa tulkinnan tekeminen ei taas aina ollut niin yksinkertaista. Alla olevat huomiot onkin syytä suhteuttaa varsinkin kirjoitusten vähäiseen määrään.

Tietty altavastajan asema näkyi siis ainakin osassa puolustaneita tekstejä. Usein mallia ei puolusteltu vahvalla henkilökohtaisella asennoitumisella, vaan tilanne ikään kuin vain hyväksyttiin. Näissä tapauksissa mallin esitettiin tulleen jäädäkseen ja se pikemminkin nähtiin välttämättömänä pahana ja vielä keskeneräisenä luomuksena. Kuitenkin monessa kirjoituksessa kaikui myös uhkakuva, vähättely tai varoitus: malli ei ollut se rajuin harkinnassa ollut toimenpide ja vielä pahemminkin olisi voinut käydä. Samoin esiintyi ajatus siitä, että on olennaista tehdä *jotain*, joko yhteiskunnallisten järjestelyiden suunnittelun ja toteuttamisen tasolla tai sitten työttömien itsensä puolesta.

Mallia puolustettiin useita maailmoja hyödyntäen ja kaikissa kirjoituksissa käytettiin kolmesta viiteen erilaista oikeutusjärjestystä kerrallaan. Puolustaneissa teksteissä esiintyi kaksi kolmesta ekologian maailman viittauksesta (toinen näistä toimi erään vaateen pääasiallisena oikeutusmaailmana ja yhteisenä hyvänä), kolme maineen maailmaan vetoamista ja aineiston ainut inspiraation maailman viittaus. Teollisuus, kansalaisuus ja

koti olivat kuitenkin tässäkin yhteydessä voimakkaimmat järjestykset, niin esiintymisten määrillä kuin merkittävyydellään mitattuna.

Tästä huolimatta kolmen hallitsevan maailman käytössä oli vastustaneisiin vaateisiin nähden tuntuja eroja. Teollisuus pysyi silti kaikkein edustetuimpana järjestyksenä esiinnyttyään jokaisessa puolustaneeksi lasketussa kirjoituksessa, toimivuuden ja toimivan järjestelmän sisällön määriteltessä niitä miltei yksinomaan. Kansalaisuus oli puolestaan mukana kaikkiaan kuudessa vaateessa, joissa rakenteiden ja järjestelyiden sisältöluokka korostui hieman muihin verrattuna. Runsaasta esiintymisestäään huolimatta teollisuuden ja kansalaisuuden maailmat eivät kuitenkaan saaneet vaateissa samanlaista asemaa kuin vastustaneissa kirjoituksissa ja päätyivät argumentoinnissa usein olennaisempaa oikeuttamisen maailmaa tukevaan rooliin.

Kokonaisuuden kannalta tekstien suurimmaksi yhdistäjäksi muodostui kodin maailman läsnäolo jopa kuudessa vaateessa ja etenkin sen keskeinen asema niistä kaikissa. Kodin ja muiden maailmojen väliltä ei kuitenkaan löytynyt samanlaista yhteyttä kuin vastustaneiden kirjoitusten teollisuuden ja kansalaisuuden kohdalta. Neljässä kirjoituksessa teollisuus esiintyi yhdessä kodin järjestyksen kanssa vaateiden keskipaikalla ja tämä yhteisyys vaihteli löyhästä yhdistelystä seuraavan otteen kaltaiseen, voimakkaampaan suhteeseen:

”Loimme hyvinvointiyhteiskunnan, jotta jälkipolvet pääsisivät helpommalla. Eikä aikaakaan, kun ajatukset pyllähtivät siihen malliin, että veromarkkoja on virrattava kukkaroon, vaikkei niiden eteen eväkään värähtäisi. Työvoimatoimistossakin työttömältä kysyttiin, laitetaanko seuraava käynti kolmen vai kuuden kuukauden päähän.” K39 (Helsingin Sanomat 5.1.2018)

Kodin ja teollisen maailman suhde oli siis epäyhtenäinen vastustaneiden tekstien teollisuus-kansalaisuus-yhteyteen verrattuna, eikä myöskään muita vastaavanlaisia ja toistuvia sidoksia löydetty. Tämä saattoi johtua kirjoitusten pienestä määrästä, mutta toisaalta ehkä myös puolustaneiden tekstien tavasta nojata hieman enemmän useampiin maailmoihin vaateissaan. Kansalaisuuden järjestys esiintyi puolustaneissa kannanotoissa vain yhden vaateen keskeisellä paikalla. Kyseisestä tekstistä irroitettussa aineisto-otteessa

luotiin yhteys sen ja kodin maailman välille, samalla kun ensin mainitun piirissä muodostettiin eriävä näkemys vastustaneissa kirjoituksissa esiintyneelle käsitykselle yhteiskunnan koheesion ja oikeudenmukaisuuden vaalimisesta :

”Olisi musertavaa, jos keskiluokka kokisi elättävänsä maksamallaan veroilla ihmisiä, jotka eivät edes halua elättää itseään...Siksi työttömien pitäminen aktiivisena on tärkeä keino pitää yllä hyvinvointiyhteiskunnan oikeutusta.” K53 (Helsingin Sanomat 15.6.2018)

Mallia puolustaneissa kirjoituksissa ainoaksi vastustaneista kirjoituksista eriäväksi yhteiseksi teemaksi muodostui jonkinlainen moralismi, joka ilmeni kuuden kodin maailman velvollisuuden ja kunnollisuuden sisältöä korostaneen ilmaisun kautta (kts. moralismista Vähätalo 1998, 169, 175). Aiemmin mainitun ”jonkin tekemisen” lisäksi teksteissä korostettiin myös työn itseisarvoa ja puhdistavaa vaikutusta. Tämän ajattelun mukaan muutoksista ja tilanteesta ei ollut syytä valittaa, vaan tuli toimia sisukkaasti ja ymmärtää kuinka paljon huonomminkin asiat voisivat olla. Puolustaneista vaateista oli lopulta kuitenkin hankala sanoa mitään liian painavaa. Tekstien vähäisen määrän lisäksi kirjoittajat olivat hyvin heterogeeninen ryhmä ja kirjoituksiin mahtuikin kolme kansalaiskirjoitusta, yksi ammattipoliitikon vaade ja peräti kolme Helsingin Sanomien toimittajien laatimaa tekstiä. Ilman median omaa myötävaikutusta olisi puolustaneiden kirjoitusten määrä jäänyt siis vain neljään.

4.3.3 Muut huomiot

Analyysissä pyrittiin aiemmin mainitulla tavalla huomioimaan myös kansalaisiksi ja asiantuntijoiksi luokiteltujen kirjoittajien (kirjoitusten) väliset eroavuudet, mutta vastoin alkuperäisiä odotuksia näitä ei kuitenkaan juuri löydetty. Kaikista kirjoituksista kansalaisten joukkoon luokiteltiin 19 ja asiantuntijoiden 18. Miltei tasamääräinen edustus ei kuitenkaan ollut ainut yhdenmukaisuuteen viitanut seikka, sillä myös hyödynnettyjen oikeutusmaailmojen osuudet olivat kummankin joukon kirjoituksissa lähes täysin samanlaisia. Vähemmän merkittävässä ja käytetyissä järjestyksissä erot tulivat tosin nähtävimmiksi. Yhden kirjoituksen sisällä käytettyjen maailmojen määrät asettuivat myös

samoille linjoille, eikä olennaisimmille järjestyksille annettujen sisältöluokkien ilmenemisissäkään ollut mainittavia eroja. Pienistä eroavuuksista mainittakoon kuitenkin lähestulkoon kaikkien maineen maailman noteerausten osuminen asiantuntijoiden teksteihin, kuten myös kodin maailman tuominneiden viittausten. Maineen maailma ei todetusti ollut keskustelussa kuitenkaan millään tavalla merkittävässä roolissa.

Varsinkin aktiivimallia vastustaneissa kirjoituksissa esiintyi sellaisia arvojen kuvailuja joita ei voitu suoranaisesti yhdistää oikeutusmaailmoihin. Nämä vapauden ja kunnioituksen korostamiset heijastelivat kansalaisuuden maailmaa, mutta olivat monesti liian yksilökeskeisiä jotta niiden olisi voitu katsoa vedonneen yhteiseen hyvään. Mitään uutta, alkuperäistä oikeutusteoriaa täydentävää järjestystä tai yhteisen hyvän ilmentymää ei näistä voitu myöskään paikallistaa.

5 PÄÄTÄNTÄ

Helsingin Sanomissa vuonna 2018 julkaistujen mielipidekirjoitusten perusteella julkinen keskustelu aktiivimallista näyttäisi asettuneen osaksi pidempää jatkumoa suuremmassa työttömien tilannetta ja politiikkaa koskevassa viitekehyksessä. Toiminnallisuus mm. kansalaisaloitteen parissa ja keskustelun volyyymi mallin ympärillä olivat kenties poikkeuksellisia, mutta tutkielman lähtökohdilla varsinaisia edeltäviä syitä tilanteen eskaloitumiseen juuri aktiivimallin yhteydessä ei voitu kuitenkaan arvioida. Keskustelun ja mallia vastustaneiden kirjoitusten perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että mallin uudistuksia vaadittujen toimenpiteiden ja sanktioiden muodossa ei korostettu erityisen raskaina tai vaativina, vaan pikemminkin toimimattomina, epäselvinä ja ihmisarvoa epäreilusti koettelevina.

Ei lieneäkään kovin erheellistä sanoa aktiivimallia vastustaneissa kannanotoissa olleen osittain kyse polarisaatioon ja sen kritiikkiin liittyvästä keskustelusta. Teksteistä huokui huoli epätasa-arvoa, piittaamattomuutta ja toisenlaisessa arvostuksessa olemista kohtaan, monesti jopa itse työttömien joukon sisällä. Tämä yhdistyi vähintään yhtä voimakkaaseen kritiikkiin tehottomuudesta ja puuttellisesta suunnittelusta ja nämä kaksi esiintyivätkin alinomaa kuin saman kolikon eri puolina (kts. teollisuus-valtio-yhdistelmästä Ranskassa Thévenot, Moody & Lafaye 244-245). Malli ja sen tuomat muutokset tunnuttiin usein paikallistettavan vain ilmentämään kunnioituksen ja arvostuksen puutetta sekä yhteiskunnallista likinäköisyyttä ikään kuin siirtäen ne instituutioiden ja organisaatioiden tasolle.

Mallia puolustaneista tai ehkä pikemminkin sen hyväksyneistä kirjoituksista on hankalampi sanoa mitään tyhjentävää, mikä johtuu niin niiden epäyhtenäisyydestä kuin vähäisemmästä määrästäkin. Aineiston mielipidekirjoituksia katsomalla puolustaminen vaikutti olleen kansalaiskeskustelussa yhtä vaatimatonta kuin julkisuuteen välittyneessä hallitus- ja ministeritason viestinnässäkin. Keskustelun voidaan sanoa tapahtuneen samojen oikeuttamisen maailmojen kautta kuin vastustaneissakin teksteissä, mikä voi kertoa siitä

mikä nähdään tällaisessa keskustelussa yhteisesti jaettuna ja hyväksyttävänä. Näistä lähtökohdista huolimatta painottumiset erosivat kuitenkin toisistaan.

Yhdistävimmäksi tekijäksi mallia puolustaneille vaateille ilmeni tietyt työttömyydelle ja työttömille itselleen annetut merkitykset sekä arvottaminen. Kyse ei siis ollut vain esimerkiksi taloudellisiin pakkoihin vetoamisista, vaan pikemminkin siitä kuinka työttömän tulisi toimia, mikä on hänelle oikeanlainen karakteri tai luonne ja minkälaista kuvaa heidän on soveliaista itsestään antaa. Tämän kaltainen henkilöityminen painotti työttömän oman toiminnan olennaisuutta. Myös aktiivimallia vastustaneissa teksteissä esiintyi velvollisuuksien noudattamisen ja kunnollisen kansalaisuuden alleviivaamista, mutta vaikutus oli enemmän taustalla kuin olennaisempi osa kirjoituksia. Yhtä lailla sitä ei kuitenkaan kyseenalaistettu.

Työ onkin, vaikkei kokonaisvaltaisesti, edelleen merkittävä osa ihmisen identiteettiä (Vähätalo 1998, 113). Kyseinen asianlaita ja sen kaltaiset seikat voivat myös eräällä tavalla rajata työttömyyteen ja sen hoitoon liittyvää keskustelua. Inhimillisiä puolia ei voida tietenkään sulkea ulos tai valita täysin etäännytettyä ”objektiivisuutta” lähtökohdaksi, mutta voivatko esimerkiksi ensisijaisesti rakenteissa sijaitsevien piirteiden näkeminen toimijan sisäisinä estää osapuolia näkemästä ja toimimasta tietyllä tavoin (kts. Siisiäinen 2014, 116)?

Tutkielman aineistossa esiintyi kyllä runsasta kritiikkiä vallitsevaa järjestelmää ja sen toimintatapoja kohtaan, mutta syvemmällä lepääviä ja arvoihin kiinnittyneitä rakenteita ei juuri kyseenalaistettu. Heikki Mäki-Kulmalan (2000, 15-16) ajatusten mukaisesti tunnustaminen ja arvonanto esitettiin vahvasti palkkatyön yhteyteen kuuluviksi, eikä yhteyksiä esimerkiksi perustulokeskusteluun juurikaan esiinny. Samalla tavalla lähtökohtainen ajatus aktiivimallista työllisyyden kohentajana oli keskustelussa yleisesti hyväksytty, eikä kritiikkiä tilastollisesta silmäkääntötempusta esitetty kuin yhdessä kirjoituksessa.

Työhön ja työttömyyteen liittyvät käsitykset ja arvostukset vaikuttivat Helsingin Sanomissa käydyssä aktiivimallikeskustelussa siis melko perinteisiltä. Keskustelun keskiöön

asettuivat tiettyjen oikeutusmaailmojen sisäiset järjestykset ja testit radikaalien erojen ja kamppailevien arvomaailmojen sijaan. Teollisuuden kontekstista riippumaton, runsas esiintyvyys onkin todistettu useasti, siinä missä myös kansalaisuuden ja markkinoiden järjestysten suosio (Gladarev & Lonkila 2013; Hast 2013; Huikuri 2011; Luhtakallio 2012, 156; Thévenot, Moody & Lafaye 2000; Ylä-Anttila 2010 178-179, 262; Ylä-Anttila 2014). Tämän tutkielman yhteydessä markkinoiden maailman pienehköä ja kodin maailman suhteellisen suurta merkitystä voidaankin pitää kenties kiinnostavampana seikkana kuin varsinaisesti vallinneiden teollisuuden ja kansalaisuuden järjestysten voitokkuutta, joka tietysti osaltaan luo yhteyden aiempiin tutkimusten löydöksiin.

Pluralistiseksi luonnehdittavalle yhteiskunnalle sopivat oikeutusjärjestykset kuten teollisuus, kansalaisuus ja markkinat luovat keskusteluyhteyksiä laaja-alaisesti, mutta voidaan kysyä olisiko erilaisemmista arvolähtökohdista pohjustavilla konflikteilla myös paikkansa julkisessa keskustelussa? On epärealistista ajatella esimerkiksi inspiraation maailman ottavan työttömyyskeskustelussa suuremman jalansijan, mutta enemmän yhteen arvomaailmaan ja erityiseen näkökulmaan siitä nojaavat vaateet voisivat kenties antaa keskustelulle jonkinlaista virtaa. Boltanskin ja Thévenot'n (2006, 135) mukaisesti konfliktit kuitenkin omaavat yhteiskuntaa muovaavaa ja eteenpäin liikuttavaa voimaa.

Tässä tutkielmassa pyrittiin vastaamaan kysymyksiin aktiivimallikeskustelussa käytetyistä oikeuttamisen maailmoista ja niiden sisällöllisistä eroista mallia vastustaneiden ja puolustaneiden vaateiden kautta. Jälkikäteen voidaan sanoa, että puolustaneita kirjoituksia olisi kenties ollut syytä hakea laajemmallakin aineistolla. Tietynlaista saturaatiopistettä näiden kirjoitusten parissa ei tullut vielä vastaan, vaikka selkeitä yhteyksiä myös havaittiin. Myös ajallisen perspektiivin huomioiminen (kts. Palvelin 2020) olisi voinut luoda kiinnostavia tuloksia, esimerkiksi aikaisempien vuosikymmenien aktivointimuutosten ja juuri hiljattain väistyneen aktiivimallia koskeneen keskustelun vertailulla.

LÄHTEET

Aho, S. & Arnkil, R. 2008. Suomen työvoimapolitiikan ja työvoimapalvelujen kehityksen käänneet pohjoismaisessa kontekstissa. Teoksessa Heiskanen T., M. Leinonen, A. Järvensivu & S. Aho (toim.) Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen. Tampere: Yliopistopaino, 46-77.

Aho, S. 1988. Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana. Tutkimus palkkatyön normalisoinnin historiasta ja ”työyhteiskunnan kriisistä”. Helsinki: Gummerus

Aktiivimalli on osa hallituksen kymppilistaa. 2018. Saatavilla <<http://valtioneuvosto.fi/kymppilista>>, luettu 25.2.2018.

Boltanski, L. & Chiapello, E. 2007. The New Spirit of Capitalism. (3. painos) London: Verso

Boltanski, L. & Thévenot, L. 2006. On justification. Economies of worth. Princeton: University Press

Böckerman, P. & Ilmakunnas, P. 2005. Työttömien itsensä kokema hyvinvointi. Teoksessa Hämäläinen K., H. Taimio & R. Uusitalo (toim.) Työttömyys - taloustieteellisiä puheenvuoroja. Helsinki: Edita, 74-91.

Eranti, V. 2014. Oma etu ja yhteinen hyvä paikallisessa kiistassa tilasta. Sosiologia 51 (1), 21-38.

Flexicurity. 2018. Saatavilla <<http://denmark.dk/en/society/welfare/flexicurity>>, luettu 26.3.2018.

Frère, B. & Jaster, D. 2019. French sociological pragmatism: Inheritor and innovator in the American pragmatic and sociological phenomenological traditions. Journal of Classical

Sociology 19 (2), 138-160. Saatavilla <<https://journals-sagepub-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1177/1468795X18768155>>, luettu 13.10.2019.

Gladarev, B. & Lonkila, M. 2013. Justifying civic activism in Russia and Finland. Journal of Civil Society 9 (4), 375-390. Saatavilla <<https://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1080/17448689.2013.844450>>, luettu 21.9.2018.

Hast, S. 2013. Taistelu tuulimyllyjä vastaan: tieto ja oikeuttaminen kahden Länsi-Lapin luonnonvarakiistan hallinnassa. Sosiologia 50 (4), 342-357.

Heiskala, R. 1990. Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa Mäkelä K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 242-263.

Honneth, A. 2010. Dissolutions of the Social: On Social Theory of Luc Boltanski and Laurent Thévenot. Constellations: An International Journal of Critical and Democratic Theory 17 (3), 376-389. Saatavilla <<https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1111/j.1467-8675.2010.00606.x>>, luettu 3.5. 2018.

Huikuri, S. 2011. Kiista ilmastosta. Uuden ilmastopimuksen oikeutukset Helsingin Sanomissa ja The Times of Indiassa vuosina 2005-2008. Sosiologia 48 (1), 52-66.

Huikari, S. & Korhonen, M. 2016. The Impact of Unemployment on Well-Being: Evidence from the Regional Level Suicide Data in Finland. Social Indicators Research 128 (3), 1103-1119. Saatavilla <<https://link-springer-com.ezproxy.jyu.fi/article/10.1007/s11205-015-1071-x>>, luettu 17.3.2018.

Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. 2009. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavilla <<https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>>, luettu 9.12.2018.

Hämäläinen, U. 2005. Aktivoivatko työmarkkinatuen rajaukset? Kokemuksia nuorten työmarkkinatuen rajoituksista. Teoksessa Hämäläinen K., H. Taimio & R. Uusitalo (toim.) Työttömyys - taloustieteellisiä puheenvuoroja. Helsinki: Edita, 132-151.

Julkunen, R. 2013. Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Karjalainen V. & E. Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Helsinki: THL, 21-44.

Karjalainen, B. 2016. Osallisuus ja oikeuttaminen julkisessa ympäristökeskustelussa. Lapin yliopisto. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Saatavilla <<https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/62350>>, luettu 26.2.2019.

Karjalainen, V. 2013. Aktivointipolitiikan ajankohtaisuus. Teoksessa Karjalainen V. & E. Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Helsinki: THL, 207-224.

Kauppinen, I. 2015. Luc Boltanski – kritiikin sosiologian ja kriittisen välimaastossa. Teoksessa Pyykkönen M. & I. Kauppinen (toim.) 1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria. Helsinki: Gaudeamus, 315-338.

Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. (2. painos) Helsinki: Tammi

Kovalainen, K. 2000. Työttömän ontologinen turvallisuus. Miten työtön ja yhteiskunta kohtaavat? Jyväskylän yliopisto. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/11703>>, luettu 3.4.2019.

Kuivalainen, S. & Erola, J. 2017. Swinging support? Economic cycles and changes in the public attitudes towards welfare recipients in Finland 1995–2010. European Societies 19 (4), 419-439. Saatavilla <<https://www-tandfonline-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1080/14616696.2017.1320566>>, luettu 28.3.2018.

Kyyrä, T., Naumanen, P., Pesola, H., Uusitalo, R. & Ylikännö, M. 2019. Aktiivimallin vaikutukset työttömiin ja TE-toimistojen toimintaan. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Saatavilla

<<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/172797/t189.pdfsequence=1&isAllowed=y>>

, luettu 2.10.2020.

Lehtonen, T.-K. & Lonkila, M. 2008. Laurent Thévenot ja yhteiselon oikeutukset. *Sociologia* 45 (4), 342-346.

Lorentzen, T., Angelin, A., Dahl, E., Kauppinen, K., Moisio, P. & Salonen, T. 2014. Unemployment and economic security for young adults in Finland, Norway and Sweden: From unemployment protection to poverty relief. *International Journal Of Social Welfare* 23 (1), 41-5. Saatavilla <<https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/full/10.1111/ijsw.12006>>, luettu 4.4.2018.

Luhtakallio, E. 2010. Local politicizations. A Comparison of Finns and French Practicing Democracy. Helsinki: Yliopistopaino

Luhtakallio, E. 2012. Practicing democracy. Local activism and politics in France and Finland. Lontoo: Palgrave Millan

Luhtakallio, E. & Ylä-Anttila, T. 2011. Julkisen oikeuttamisen analyysi sosiologisena tutkimusmenetelmänä. *Sociologia* 48 (1), 34-51.

Merikoski, M. 2020. 95% suomalaisista lukee joka viikko sanoma- tai aikakauslehteä jollakin välineellä. Saatavilla <<https://mediaauditfinland.fi/2020/03/17/95-suomalaisista-lukee-joka-viikko-sanoma-tai-aikakauslehteä-jollakin-valineella/>>, luettu 30.10.2020.

Mäki-Kulmala, H. 2000. Työttömänä työyhteiskunnassa. Työttömän oikeuksien ja velvollisuuksien eettistä ja yhteiskuntafilosofista tarkastelua. Helsinki: Työministeriö

Palvalin, A. 2020. Aktiivimallin lyhyt historia. Diskurssianalyttinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/70896#>>, luettu 23.10.2020.

Pehkonen, J., Huuskonen, J., & Tornberg, K. 2018. Kohtaanto työmarkkinoilla –havaintoja ja politiikkajohtopäätöksiä. Valtioneuvoston kanslia. Valtioneuvostonselvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 2018 (15). Saatavilla <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/57405>>, luettu 16.10. 2020.

Pietilä, V. 2001. Pohdintoja julkisesta keskustelusta joukkoviestimissä. Teoksessa Ridell S., T. P. Kylmälä, K. Pietilä, M. Renvall, E. Reunanen, E.Sirkkunen & R. Suikkanen (toim.) Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista. Tampere: Yliopistopaino, 373-396.

Pietilä, V. 2001b. Yleisönosasto ja internet keskustelunareenoina. Teoksessa Ridell S., T. P. Kylmälä, K. Pietilä, M. Renvall, E. Reunanen, E.Sirkkunen & R. Suikkanen (toim.) Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista. Tampere: Yliopistopaino, 397- 421.

Rifkin, J. 1997. Työn loppu. Teknologia, työpaikat, tulevaisuus. Helsinki: WSOY

Sanoma Media Finland. 2020. Saatavilla <<https://sanoma.fi/tietoa-meista>>, luettu 14.10.2020.

Schweiger, G. 2014. Unemployment, recognition and meritocracy. Las Torres De Lucca. International Journal of Political Philosophy 3 (4), 37-61. Saatavilla <<http://lastorresdelucca.org/index.php/ojs/article/view/35>>, luettu 10.4.2018.

Serrano Pascual, A. 2007. Reshaping welfare states and activation regimes in Europe. Bern: P.I.E. Peter Lang

Sihto, M. 2013. Työllisyys- ja aktivointipolitiikan tulevaisuuden näkymiä. Teoksessa Karjalainen V. & E. Keskitalo (toim.) Kaikki tyouralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa. Helsinki: THL, 190-206.

Siisiäinen, M. 2014. Työtä vailla olevat nuoret. Teoksessa Lempiäinen K. & T. Silvasti (toim.) Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa. Tampere: Vastapaino

Sorsa, V.-P. & Eskelinen, T. 2011. Julkisen oikeuttamisen analyysi, moraaliset arvostelmat ja kiista vallankäytön kohteena. Sosiologia 48 (3), 253-258.

Tammivirta, A. 2015. Työttömyyden selitystavat Aamulehden mielipidekirjoituksissa 2012-2014. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Saatavilla <<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/96890>>, luettu 14.5. 2018.

Tossavainen, P. 2005. Mitä tilastot kertovat työttömyydestä?. Teoksessa Hämäläinen K., H. Taimio & R. Uusitalo (toim.) Työttömyys - taloustieteellisiä puheenvuoroja. Helsinki: Edita, 17-34.

Thévenot, L., Moody, M. & Lafaye, C. 2000. Forms of valuing nature: arguments and modes of justification in French and American environmental disputes. Teoksessa Lamont M. & L. Thévenot (toim.) Rethinking Comparative Cultural Sociology. Repertoires of Evaluation in France and the United States. Cambridge: University Press, 229-272.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (uudistettu laitos). Helsinki: Tammi

Työttömän aktiivisuutta seurataan. 2017. Saatavilla <<https://www.kela.fi/-/tyottoman-aktiivisuutta-seurataan>>, luettu 30.10.2020.

Ylä-Anttila, T. 2010. Poliitiikan paluu. Globalisaatioliike ja julkisuus. Tampere: Vastapaino

Ylä-Anttila, T (2.). 2014. Perussuomalaisten sisäiset poliittiset suuntaukset: julkisen oikeuttamisen analyysi. *Politiikka: Valtiotieteellisen yhdistyksen julkaisu* 56 (3), 191-209. Saatavilla <<https://www-doria-fi.ezproxy.jyu.fi/handle/10024/116974>>, luettu 20.8.2018.

Van Aerschot, P. 2011. *Activation Policies and the Protection of Individual Rights. A Critical Assessment of the Situation in Denmark, Finland and Sweden.* Farnham: Ashgate

Virjo, I., Aho, S. & Koponen, H. 2006. *Passivoiko työttömyysturva? Työpoliittinen tutkimus.* Helsinki: Työministeriö

Vulkan, P., Saloniemi, A., Svalund, J. & Väisänen, A. 2015. Job Insecurity and Mental Well-Being in Finland, Norway, and Sweden. Consequences of Flexicurity in a Nordic Welfare Setting. *Nordic Journal Of Working Life Studies* 5 (2), 33- 53. Saatavilla <<https://search-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/1697014962>>, luettu 21.3.2018.

Vähätalo, K. 1998. *Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta.* Helsinki: Gaudemus